

ανάδραση

Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2005, κωδ:7402

Τεύχος 3 Τιμή: 3 ευρώ

Έντυπο κλειστό, Αρ. άδειας 4504, ΚΕΜΠ. Αθ.

Διεύθυνση: Γ΄ Σεπτεμβρίου 67, τ.κ 10433, Αθήνα

**Εθελοντές
όλης της χώρας
δικτυωθείτε
και ενωθείτε**

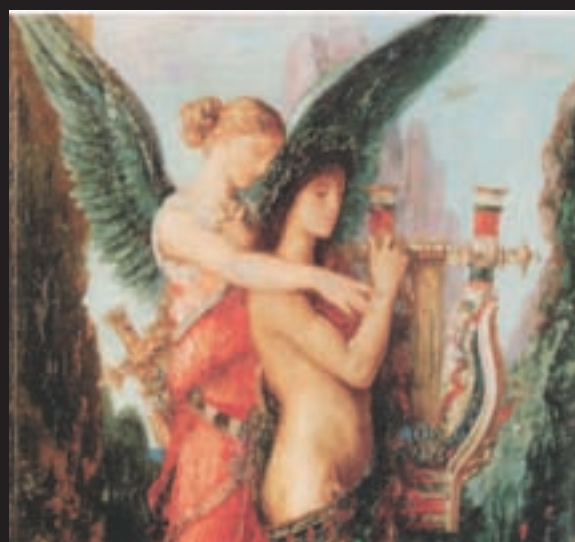
- Ποιές οι καινοτομίες στο Συνέδριο του ΠΑΣΟΚ

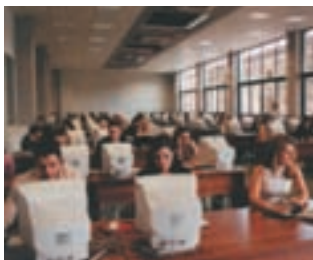
• Πώς διαιώνίζεται ο σφετερισμός της αντιπροσώπευσης

- Ο κίνδυνος ανακύκλωσης της κομματικής νομενκλατούρας

• Ο διαρκής χαρακτήρας της συμμετοχικής Δημοκρατίας

Γιατί οι ΓΥΝΑΙΚΕΣ χορεύουν περισσότερο

περιεχόμενα

- Αναδραστικά Σχόλια σελ. 6-8

Εθελοντισμός

- Εθελοντές όλης της χώρας δικτυωθείτε και ενωθείτε σελ. 9
- Εθελοντισμός και καινοτομικές πρωτοβουλίες σελ.14
- Διαβούλευση και Κοινωνία των Πολιτών σελ.16
- AEGEE - Μ.Κ.Ο. στον χώρο της νεολαίας σελ.19
- Μ.Κ.Ο. και εξωτερική πολιτική σελ.21
- Ακαδημία Εργασίας από την Γ.Σ.Ε.Ε. σελ.25

Συνέδριο ΠΑΣΟΚ

- Το ΠΑΣΟΚ της νέας εποχής σελ.29
- Αντιπολίτευση ουσίας και αντιπολίτευση για τη νομή της εξουσίας σελ.30
- Κρίσιμα σημεία για την αξιοπιστία της πολιτικής σελ.32
- Διαβάζοντας Κορνήλιο Καστοριάδη σελ.34
- Μεταναστευτική πολιτική σελ.40
- Παρουσίαση του βιβλίου της Μαρίας Δαμανάκη για την συμμετοχική δημοκρατία σελ.41

Εκκλησία και Κράτος

- Απόψεις για τον διαχωρισμό Εκκλησίας - κράτους σελ.44
- Εκπρόσωποι του Θεού, εκπρόσωποι του λαού σελ.47
- Ώριμη η ανάγκη διαχωρισμού Εκκλησίας - κράτους σελ.49
- Να αντιδράσουμε στην σήψη σελ.50

Μιντιοκρατία

- Ζητήματα ενδυνάμωσης του περιφερειακού τύπου σελ.53
- Οάσεις μέσα στο θλιβερό τοπίο των Μ.Μ.Ε. σελ.55
- Αντιμετώπιση της μιντιοκρατίας σελ.57
- Αυτοοργάνωση της κοινωνίας και Μ.Μ.Ε σελ.59
- Η θέσπιση κανόνων διαφάνειας σελ.61
- Η κοινωνική συνειδητοποίηση ως η μόνη αντιμετώπιση σελ.63
- Απαντήσεις για την πολιτική αντιμετώπιση της μιντιοκρατίας σελ.65
- Ηθική των Μ.Μ.Ε. σελ.68

Τέχνη-Πολιτισμός

- Ο κόσμος των τραγουδιών του ποιητή Νίκου Γκάτσου σελ.74
- Γιατί οι γυναίκες χορεύουν περισσότερο σελ.78
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ σελ.80-4

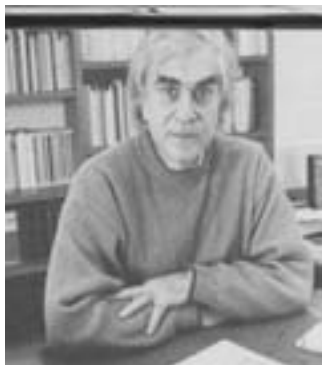
Η "Ανάδραση" κυκλοφορεί ως ένθετο σε περιφερειακές εφημερίδες.

Χρ. Ποθυζωγόπουλος:

"Ορισμένα πρώην κυβερνητικά στελέχη έχουν ταυτιστεί με την αποτυχία του ΠΑΣΟΚ. Δεν χρειάζεται λοιπόν να είναι στην "βιτρίνα".

Σχετικά με τον δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και την θέση του Γ. Πανδρέου στο ζήτημα: "Ο πρόεδρος δεν έχει μιλήσει για ιδιωτική εκπαίδευση. Έχει μιλήσει για κοινωνικό πανεπιστήμιο. Κοινωνικοποιημένο. Είναι καινοτόμα και με προοπτική η θέση του ΠΑΣΟΚ".

Χρ. Γιανναράς: "Αγιατολάχ νιώθει ο Χριστόδουλος..."

Ο χωρισμός της Εκκλησίας από το κράτος πρέπει να γίνει με πρόγραμμα και σοβαρή προετοιμασία των δύο πλευρών. Ως πολιτικό πρόβλημα, όμως, μοιάζει

σωστός εφιάλης... Να προσφύγουν μητροπολίτες στο Πατριαρχείο και να δικαστεί από Μείζονα και Υπερτελή Σύνοδο η Χρυσοπηγή".

Μ. Δαμανάκη: "Ανθεκτικό μικρόβιο ο κυβερνητισμός."

Το ΠΑΣΟΚ, έχοντας πολλά χρόνια στην εξουσία, δεν έμεινε απρόσβλητο. Θέλουμε το συνέδριό μας να αναδείξει απέναντι στον κυβερνητισμό το ισχυρότερο αντιβιοτικό: την πολιτική με Π κεφαλαίο".

Ευ. Βενιζέλος: "Επιστροφή στην πολιτική"

Αφού εξέπεσε η δημοφιλία του Χριστόδουλου, με όλη τα γνωστά παρεπόμενα, δεν υφίσταται πλέον λόγος για την πολιτική φιλία που έχει αναπτύξει όλα αυτά τα χρόνια από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ ο Ευάγγελος Βενιζέλος προς αμοιβαίο όφελος δημοφιλίας και συμμαχίας. Και τώρα μιλά για επιστροφή στην πολιτική και εκφράζει μάλιστα την άποψη για "αριστερότερη προοδευτική εκδοχή" ενός μεγάλου πλειοψηφικού κόμματος εξουσίας (ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ, 28/2/2005). Το θέμα όμως, Ευάγγελε, σε σχέση με αυτά που ευαγγελίζεσαι, είναι ποιος είχε αποδράσει από την πολιτική και έβηκε μόνο την εξουσία για την εξουσία όλα αυτά τα χρόνια στις μεγάλες "θαμπρές" τελετές και στις τηλεοράσεις. Διότι το κόστούμι της αριστερότερης προοδευτικής πολιτικής είναι στενό και δεν χωρά σε όλους, όπως τα φαρδιά ράσα του Σεβασμιωτάτου.

Καραμανλής - Χριστόδουλος:

Πριν τις εκλογές, σύμμαχοι. Έναν χρόνο μετά, τι;::

"Οι καταστάσεις αλλιάζουν. Δόξα σοι ο Θεός". (Χριστόδουλος, μετά την εκλογική νίκη της Νέας Δημοκρατίας).

Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως ακριβώς τα περιμένα ο προκαθήμενος της Εκκλησίας, καθώς στην κυβέρνηση επικράτησε η άποψη ότι "πρέπει να τηρούνται διακριτικές αποστάσεις".

Ήλθαν και οι αποκαλύψεις, και άντε τώρα να μαζέψεις τα πράγματα με τη σεμνότητα και την ταπεινότητα. Σε ένα μήνα, ο Χριστόδουλος κατάφερε να ρίξει το ποσοστό αποδοχής της ΝΔ κατά 4%, περισσότερο από αυτό που της έδωσε προεκλογικά.

ΜΑΚΡΙΑ, ΑΝ ΚΙ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΙ.

Το να βγει από την κρίση ο Χριστόδουλος με "ψηφιδισμένα τα φτερά" ή "σεμνότερος και ταπεινότερος" κάθε άλλου παραενοχλεί το μέγαρο Μαξίμου. Ευτυχώς ή δυστυχώς, οι καταστάσεις αλλιάζουν.

Ο
πατέρας μου είναι παπάς... Η μητέρα
μου είναι δικαστής... κι εγώ έχω μια τάση να
γίνω δημοσιογράφος...
(ΚΥΡ)

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ ΑΝΟΙΚΤΟ ΚΟΜΜΑ

· Μια ομάδα εθελοντών διαδικτύου του ΠΑΣΟΚ (ΟΕΔ ΠΑΣΟΚ) κατέθεσε, εν όψει του συνεδρίου, μια ενδιαφέρουσα καινοτομική πρόταση, για την λειτουργία στην πράξη δικτυακών οργανώσεων ανοικτού κόμματος, με στόχο την δημιουργία νέων βημάτων διαλόγου. Το κίνητρο, βέβαια, όπως διαφαίνεται, είναι:

- η ενδυνάμωση της αμφίδρομης επικοινωνίας και της συμμετοχικής δημοκρατίας
- η άμεση ενημέρωση μέσω της ιστοσελίδας
- η συμμετοχή σε εσωκομματικά δημοψηφίσματα
- η ενίσχυση της ενδοεπικοινωνίας των μελών σε όλη την Ελλάδα και σε όλον τον κόσμο, όπου υπάρχουν μέλη και φίλοι του ΠΑΣΟΚ

Αξιολογώντας την πρόταση από την πλευρά της "ΑΝΑΔΡΑΣΗΣ", μπορούμε να διακρίνουμε με μια πρώτη ματιά, ότι η πρόταση έχει ορισμένα δυναμικά στοιχεία, ως προς την τεχνολογική της διάσταση, αλλά και βασικές αδυναμίες στην πολιτική της προσέγγιση και διατύπωση.

- Εκείνο που δεν φαίνεται στην πρόταση, είναι η διάκριση μεταξύ της ευκολίας και ταχύτητας που προσφέρει όντως η επικοινωνία στο διαδίκτυο, έναντι της ποιότητας της πολιτικής και του περιεχομένου, η οποία δεν είναι ζήτημα του "μέσου", αλλά ζήτημα πολιτικής σκέψης και κουλτούρας, την οποία το διαδίκτυο δεν μπορεί να παράγει δια μαγείας και να κυκλοφορήσει ιδέες, πέραν των ήδη υπαρχουσών και αυτών που με τον κλασικό τρόπο γράφονται και διατυπώνονται κυρίως σε βιβλία και θεωρητικά περιοδικά.

- Διαβλέπουμε, δηλαδή, σε πολλούς χρήστες της νέας - κατά τα άλλα θαυμαστής - πραγματικότητας της σύγχρονης τεχνολογίας την υπερβολική άποψη ότι ένα μέσο επικοινωνίας μπορεί να καλύψει το έλλειμμα ιδεολογίας, ακόμα και το έλλειμμα στην κουλτούρα συλλογικότητας που υπάρχει στην εποχή μας με την τεχνολογία πληροφορίας.

- Το φαινόμενο αυτό της εκσυγχρονιστικής αντίληψης, που φαντασιώνεται μια μερίδα ανθρώπων μέσα από τον θαυμασμό των δυνατοτήτων της τεχνολογίας, δεν το συναντάμε για πρώτη φορά στην ιστορία. Παρόμοιες προσδοκίες, αλλά και αυταπάτες, υπήρξαν και την πρώιμη εποχή του τηλεφώνου, που επίσης αποτελεί ένα διαδραστικό μέσο οριζόντιας προφορικής επικοινωνίας.

- Το διαδίκτυο αναμφίβολα πλεονεκτεί από πολλές απόψεις, αλλά ιδίως ως μορφωτικό και ερευνητικό μέσο πλανητικής δικτύωσης και ταχύτητας. Κυρίως, όμως, είναι σημαντικό εξαιτίας του φθηνού κόστους για τους χρήστες. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), για παράδειγμα, έχει τεράστιες επιδράσεις στην οικονομία της επικοινωνίας και την διάχυση ιδεών και πληροφοριών. Άρα το διαδίκτυο, ως προς την τεχνολογική - οικονομική του διάσταση, θα μπο-

ρούσαμε να πούμε ότι ισούται με τηλέφωνο + ταχυδρομείο X ταχύτητα στο τετράγωνο.

- Από πολιτική άποψη, αυτό μπορεί να σημαίνει πάρα πολλά για την άμεση δημοκρατία, στον βαθμό που οι ενεργοί πολίτες του κόσμου το χρησιμοποιούν με μια στρατηγική επικοινωνίας. Μπορεί όμως να μη σημαίνει και τίποτα, εάν οι χρήστες και τα κόμματα θέλουν να διατηρήσουν την ιεραρχική δομή της εξουσίας και της οικονομίας. Εξαρτάται, δηλαδή, από το εάν οι πολίτες ετεροπροσδιορίζονται από την εξουσία, ή μπορούν να αυτοπροσδιορισθούν πολιτικά σε σχέση με την άμεση δημοκρατία.

- Στο πολύ σύντομο αυτό σχόλιο για το διαδικτυακό ΠΑΣΟΚ, αυτό που διακρίνουμε από την πρόταση είναι ένας τεχνολογικός εκσυγχρονισμός λειτουργίας της επικοινωνίας, χωρίς όμως εκείνα τα ποιοτικά πολιτικά χαρακτηριστικά, τα οποία θα διαφοροποιήσουν την πολιτική του επί της ουσίας, συγκριτικά με το παρελθόν.

- Ένα ποιοτικό χαρακτηριστικό θα ήταν, για παράδειγμα, το πώς δημιουργείται μια "δεξαμενή σκέψης" για την πολιτική, με διαχείριση άμεσα δημοκρατική, με διαρκή χαρακτήρα άμεσης αξιολόγησης των κατατιθέμενων προτάσεων. Όχι απλά με γνωστοποίηση στην ιεραρχία των προτάσεων της κοινωνικής βάσης του κόμματος, αλλά με δέσμευση της ιεραρχίας ότι οι ώριμες και πλειψηφούσες προτάσεις της κοινωνικής βάσης θα προωθούνται γρήγορα προς υλοποίηση. Υπό αυτήν την έννοια, έχει νόημα η πρόταση για το διαδικτυακό ΠΑΣΟΚ ως ποιοτική διαφοροποίηση.

- Σε διαφορετική περίπτωση, η δικτύωση μεταξύ μιας μερίδας χρηστών στην επικοινωνία τους με την ιεραρχία και τους "πρωτοκλασάτους" δεν δημιουργεί ποιοτικά τίποτα περισσότερο από μια νέα κατάσταση προνομιούχων και μη προνομιούχων της πολιτικής ή ένα νέο πεδίο για τους εκκολλημένους σφετεριστές της αντιπροσώπευσης, το οποίο ευνοεί μόνο την ανακύκλωση της κομματικής νο-

μενκλατούρας.

- Τέλος, η δική μας "καινοτομική" πρόταση στην πολιτική επικοινωνία του ΠΑΣΟΚ, αλλά και για κάθε προοδευτικό κόμμα στην χώρα, είναι η δικτύωση των

ενεργών και σκεπτόμενων πολιτών με όλα τα περιφερειακά μέσα επικοινωνίας στην χώρα για την ενίσχυση της Κοινωνίας των Πολιτών. Το διαδίκτυο σε αυτήν την περίπτωση, είναι το μέσον για την ενίσχυση της οργανωτικής επικοινωνίας, το μέσον δικτύωσης των άλλων μέσων με τις "δεξαμενές σκέψης" της κοινωνικής βάσης, στην οποία συγκεντρώνουν οι πολίτες την συλλογική δημιουργία και ανατροφοδο-

τούνται από αυτήν στην καθημερινή πολιτιστική και πολιτική τους λειτουργία με μια πολλαπλασιαστικότητα που ισχυροποιεί την Κοινωνία των Πολιτών.

- Το ζητούμενο, σε αυτήν την περίπτωση, είναι η πολλαπλασιαστικότητα της πολιτικής ποιότητας που ορίζεται από την κοινωνία και τους πολίτες και όχι από τις οικονομικές και πολιτικές ολιγαρχίες. Το πώς δηλαδή δημιουργούνται κίνητρα για τον εθελοντισμό στην πολιτική, ώστε οι πολίτες να γίνουν πρωταγωνιστές της πολιτικής, για να έχει νόημα και η συμμετοχική δημοκρατία.

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η ημέρα εθνικού διαλόγου για το περιβάλλον που πραγματοποιήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου από το ΠΑΣΟΚ, στα πλαίσια του προσυνεδριακού διαλόγου ήταν κατ' αρχήν μια σωστή πρωτοβουλία, όπως και η αντίστοιχη για τους μετανάστες που έγινε μια εβδομάδα πριν με σημαντική επιτυχία.

Το ζήτημα όμως είναι τι γίνεται τον υπόλοιπο χρόνο για το περιβάλλον και ποια η σχέση των κομμάτων με τις Μ.Κ.Ο. που σχετίζονται με το περιβάλλον.

Με τους μετανάστες, για παράδειγμα, υπήρξε ομοιογενώς μια συστηματική προσπάθεια, σε συνεργασία με τις μεταναστευτικές οργανώσεις, γι' αυτό και ο διάλογος πέτυχε.

Με τις περιβαλλοντικές οργανώσεις όμως δεν υπήρχε καμία προετοιμασία και συνεργασία με τους χιλιάδες εθελοντές σε όλη την χώρα και παρουσιάστηκε το φαινόμενο το κόμμα να καλεί "στο πόδι" ορισμένους εκπροσώπους μεγάλων "επαγγελματιών" περιβαλλοντικών οργανώσεων για να διεξαχθεί ο διάλογος.

Το αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο. Οι εκπρόσωποι άρχισαν να ρένε την ιστορία των δικών τους οργανώσεων, σα να επρόκειτο να συστήσουν μέσα από τον μικρόκοσμό τους όλη την πολιτική του κόμματος για το περιβάλλον.

Οι κομματικοί, άσχετοι με το θέμα, απλά συντόνιζαν και το ελάχιστο κοινό, μετά από λίγη ώρα, άρχισε σταδιακά να αποχωρεί. Το περιοδικό "ΑΝΑΔΡΑΣΗ" βρέθηκε σε μια τέτοια εκδήλωση, η οποία έλαβε χώρα στην Δάφνη και είχε τον βαρύγδουπο τίτλο "Περιβάλλον και συμμετοχική δημοκρατία". Στο τέλος έμειναν όλοι και όλοι μεταξύ τους οι εισηγητές και οι κομματικοί εκπρόσωποι.

Την πολιτική για το περιβάλλον και την συμμετοχική δημοκρατία δεν την είδαμε πουθενά. Είχε εξαφανιστεί.

Κάτι τέτοια βήθουν και οι πολίτες και δεν εμπιστεύονται κανέναν. Κάτι τέτοια γίνονται και παραποιούνται έννοιες και ιδέες.. Κάτι τέτοια γίνονται ακόμα από τον κομματικό μηχανισμό και δεν υπάρχει εμπιστοσύνη από τις χιλιάδες μικρές εθελοντικές οργανώσεις που ασχολούνται με το περιβάλλον και τους θεσμούς αλληλεγγύης.

Εμείς τι να πούμε τώρα ; Ότι το περιβάλλον δεν μπορεί να χρησιμοποιείται ως "μαϊντανός" στην σούπα της εκπροσώπησης;

Γιατί τόσο για την συμμετοχική δημοκρατία, όσο και για την πολιτική στο περιβάλλον, υπάρχουν προαπαιτούμενα:

- *Η συμμετοχική δημοκρατία δεν είναι μια παραήλαγή της αντιπροσωπευτικής, αλλιά απαιτεί θεσμική συγκρότηση με συνέπεια και συνέχεια διαρκούς συμμετοχής και δημοκρατικού ελέγχου.*
- *Η συμμετοχική δημοκρατία βασίζεται στις εθελοντικές οργανώσεις, στους εθελοντές πολίτες και όχι στους επαγγελματίες της πολιτικής.*
- *Στην συμμετοχική δημοκρατία το κόμμα είναι αρωγός και όχι κηδεμόνας των εθελοντικών οργανώσεων - ιδιαίτερα για το περιβάλλον.*
- *Δεν έχουν την ηγεμονία οι κομματικοί καθοδηγητές ούτε οι κρατιστές ούτε στην συγκεκριμένη περίπτωση οι οικο-πατέρες*

ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ

ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

ΔΙΚΤΥΩΘΕΙΤΕ ΚΑΙ ΕΝΩΘΕΙΤΕ

ΓΡΑΦΟΥΝ

Λουκάς Αποστολίδης

Βασίλης Τακτικός

Κώστας Βολιώτης

Παντελής Καμάς

Βασίλης Κίτσιος

Αφροδίτη Ερμίδη

Χ. Φραγκονικολόπουλος

Δημήτρης Προβατάς

Στις 14 Φεβρουαρίου 2005 στην Αθήνα, Ομάδα Πρωτοβουλίας, με εκπροσώπους από 400 περίπου Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), περιβαλλοντικές, πολιτιστικές, κοινωνικές, καθώς και κινήσεις πολιτών και εθελοντών των Ολυμπιακών αγώνων του 2005, πραγματοποίησαν την πρώτη συνάντηση προγραμματισμού για την οριζόντια επικοινωνία των εθελοντικών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, με σκοπό μια μόνιμη δομή στήριξης και επικοινωνίας στον χώρο και την δημιουργία εθνικού και περιφερειακών δικτύων των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.) και των διαφόρων οργανώσεων των πολιτών.

Κεντρική ιδέα ήταν η ανάγκη δημιουργίας ενός "ΚΟΙΝΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗΣ" των Μ.Κ.Ο. στην χώρα μας και βασική επιδίωξη η δημιουργία "Ακαδημίας Εθελοντισμού και Πολιτισμού" για ένα νέο εθελοντικό "καθημερινό" πολιτισμό. Για την συμμετοχή του πολίτη στα κοινά. Για την ενεργοποίηση και αφύπνιση του πολύτιμου, πνευματικού, ακαδημαϊκού και επιστημονικού δυναμικού της χώρας μας.

Οι εθελοντές δεν μπορούν να διέπονται από το ανταγωνιστικό πνεύμα, όπως οι επιχειρήσεις, ούτε από την μεταξύ τους καχυποψία, όπως τα κόμματα. Οι "θεσμοί αλληλεγγύης" και το ενδιαφέρον για το περιβάλλον και τον πολιτισμό είναι λογικό να εμπνέουν και ένα πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ μας, στον βαθμό βέβαια που δεν παίζουμε παιχνίδια εξουσίας μέσα από το εθελοντικό κίνημα.

Οι προτάσεις που διατυπώθηκαν κατά την διάρκεια της συνάντησης είναι οι ακόλουθες:

Όλοι πιστεύουμε στην οριζόντια επικοινωνία των εθελοντικών οργανώσεων, η οποία δεν αφαιρεί την αυτονομία τους, και στην ανάγκη μιας συντονισμένης πανελλήνιας δράσης, ώστε ο πλούτος αυτής της πολυποίκιλης εθελοντικής δράσης που συναντάμε σήμερα σε όλες τις γωνιές της χώρας μας να αποκτήσει το ειδικό βάρος που αρμόζει στο εθελοντικό κίνημα.

Όπως αναγνωρίζεται σήμερα, ακόμα και από τα κόμματα και από το κράτος, οι πιο ανθρώπινες αξίες που εγγυώνται και το μέλλον της ανθρωπότητας, περνούν μέσα από το παγκόσμιο κίνημα του εθελοντισμού. Μόνο που τα κόμματα και το κράτος, ως φορείς εξουσίας, περισσότερο εμποδίζουν, παρά διευκολύνουν την δράση των εθελοντικών και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Καλούν συνήθως οι κυβερνήσεις τις Μ.Κ.Ο., τις εθελοντικές και φιλανθρωπικές οργανώσεις στην αντιμετώπιση μεγάλων φυσικών καταστροφών (π.χ. πρόσφατα τσουνάμι), στην αντιμετώπιση της φτώχειας και άλλοτε για να απαλύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά ταυτόχρονα, συνήθως, θέλουν να τις κρατούν έξω από ζητήματα διακυβέρνησης που αφορούν οικολογικές καταστροφές, τις οποίες προκαλούν μεγάλες επιχειρήσεις και όταν θίγονται συντεχνιακά συμφέροντα στο κράτος. Αυτή είναι μια ουσιαστική αντίφαση που πρέπει να αντιμετωπιστεί στο μέλλον μέσα από την ίδια την ενδυνάμωση της ενότητας των εθελοντικών οργανώσεων.

Γιατί είναι κοινή πεποίθηση, νομίζουμε, ότι ο ρόλος των εθελοντικών οργανώσεων δεν εκχωρείται ως χάρη των κυβερνήσεων, αλλά κατακτιέται μέσα από την προσφορά τους στην κοινωνία και την επακόλουθη αναγνώριση αυτής της προσφοράς. Το σίγουρο πάντως είναι ότι δεν φτάνει η προσφορά εθελοντισμού σε ένα περιβάλλον καθοδηγούμενο από την εξουσία και από την εξουσία των συγκεντρωτικών μέσων επικοινωνίας, που επιβάλλουν κοινωνικές αξίες και προτεραιότητες διαφορετικές από εκείνες του εθελοντισμού.

Χρειάζεται η επικοινωνία κινητοποίησης των εθελοντικών οργανώσεων, ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος τους και να εισακουστεί πολλές φορές στην κυβέρνηση ή στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Σε αυτό το σημείο μάλιστα υστερεί το

εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα. Οι οργανώσεις του ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο., για παράδειγμα, που υπερβαίνουν τις 60 αυτήν την στιγμή, κάνουν η κάθε μια ξεχωριστά πολύ σημαντικά πράγματα σε τοπικό επίπεδο αναφορικά με το περιβάλλον. Και ενώ είναι δεμένες με τις τοπικές κοινωνίες, εντούτοις η αντανάκλαση αυτής της δραστηριότητας σε κεντρικό επίπεδο δεν είναι αυτή που πρέπει να είναι, επειδή το εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα δεν έχει την θεσμική υπόσταση που του αρμόζει.

Την ίδια αίσθηση έχουμε όλοι μας, ακόμα και οι μεγάλες Μ.Κ.Ο. Ωστόσο το κυριότερο πρόβλημα είναι ότι δεν επικοινωνούμε μεταξύ μας για να υπάρξουν συνέργειες και κοινοί στόχοι σε ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος.

Οι εθελοντές δεν μπορούν να διέπονται από το ανταγωνιστικό πνεύμα, όπως οι επιχειρήσεις, ούτε από την μεταξύ τους καχυποψία, όπως τα κόμματα. Οι "θεσμοί αλληλεγγύης" και το ενδιαφέρον για το περιβάλλον και τον πολιτισμό είναι λογικό να εμπνέουν και ένα πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ μας, στον βαθμό βέβαια που δεν παίζουμε παιχνίδια εξουσίας μέσα από το εθελοντικό κίνημα.

Αυτό που έχουμε πραγματικά ανάγκη στην παρούσα φάση για την ανάπτυξη του εθελοντικού κινήματος είναι η δημιουργία ενός επικοινωνιακού συστήματος και μιας βάσης δεδομένων, με σκοπό την δημιουργία μιας δεξαμενής σκέψης στον χώρο μας, που θα είναι ενημερωτική και ταυτόχρονα βάση για την παιδεία του εθελοντισμού στην Ελλάδα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ

Προφανώς για αυτόν τον σκοπό δεν χρειαζόμαστε να δημιουργήσουμε κάποια νέα ομοσπονδία και κάποια άλλη ιεραρχική οργάνωση πάνω από τις υφιστάμενες εθελοντικές οργανώσεις, αλλά απλά να γίνουμε μέτοχοι και συμμετοχοί σε αυτό που μπορούμε να ονομάσουμε Ακαδημία του Εθελοντισμού, όπως προτείνει ο Λουκάς Αποστολίδης. Η Ακαδημία μπορεί να λειτουργεί ως ένα επιμορφωτικό ενημερωτικό κέντρο του εθελοντισμού και ως μια δεξαμενή σκέψης

Μια άλλη καλή ιδέα είναι να δημιουργήσουμε παράλληλα ένα κέντρο επικοινωνίας και συμβουλευτικής για τις οργανώσεις σε θέματα τεχνολογίας και υλοποίησης ευρωπαϊκών προγραμμάτων για τις Μ.Κ.Ο.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι σε ορισμένους τομείς υπάρχει πολύ μικρή απορροφητικότητα σε προγράμματα που αφορούν συλλόγους και Μ.Κ.Ο., πέραν του υπουργείου Εξωτερικών.

Άλλοι δεν τα γνωρίζουν καν και άλλοι δεν έχουν τις δομές στήριξης για να αναλάβουν μια τέτοια ευθύνη.

Μιλάμε για προγράμματα στήριξης, π.χ. ειδικότερα των νέων εθελοντών, για προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς και προστασίας ειδικών περιοχών.

Η κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να είναι ένας γενικότερος προσανατολισμός για τις εθελοντικές οργανώσεις. Το πράσινο επιχειρείν, η πολιτιστική επιχειρηματικότητα και οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας μέσα από την προώθηση των εθελοντικών οργανώσεων είναι η νέα ρεαλιστική βάση της ανάπτυξής τους.

Η αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων μέσα από την κοινωνική οικονομία είναι η βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη του εθελοντικού πνεύματος.

Γιατί είναι λογικό μια οργάνωση με εκατοντάδες μέλη εθελοντές για έναν σκοπό να χρειάζεται και κάποια μόνιμη γραμματεία ή περιστασιακά απασχολούμενους για να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα.

Η κοινωνική οικονομία σήμερα συναντιέται με τις παλιές φιλανθρωπικές οργανώσεις, για να δώσει μια νέα ώθηση στην κοινωνική προσφορά, αλλά και μια νέα προοπτική στην κοινωνική προστασία με πιο δυναμικούς όρους επιστημονικής προσέγγισης στο κοινωνικό πρόβλημα.

Είναι βέβαιο ότι μέσα από αυτήν την πρώτη συνάντηση και το μήνυμα ενότητας των εθελοντικών οργανώσεων που θα κυκλοφορήσει σε όλη την χώρα, θα αναδειχθούν οι δυνατότητες να προχωρήσουμε με γοργά βήματα στους στόχους που τέθηκαν από την αρχή για την δημιουργία της Ακαδημίας των εθελοντικών οργανώσεων και την λειτουργία Κέντρου Επικοινωνίας και Συμβουλευτικής.

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας αυτής διεξάγεται και σχετική έρευνα για την ωριμότητα του εγχειρήματος, με βάση τα ακόλουθα ερωτήματα, η οποία, εκτός του περιοδικού "ΑΝΑΔΡΑΣΗ", θα δημοσιευθεί και στο ομώνυμο δίκτυο περιφερειακού τύπου.

1. Υπάρχει κατ'αρχήν η αναγκαιότητα δημιουργίας μιας βάσης κοινωνίας και στήριξης των εθελοντικών οργανώσεων και τι πρέπει να γίνει σε θεσμικό επίπεδο για να καλυφθεί αυτό το κενό;

2. Πώς βλέπετε εσείς την πρόταση για την δημιουργία "Ακαδημίας εθελοντισμού και πολιτισμού";

3. Συμφωνείτε με την πρόταση της δημιουργίας ανεξάρτητου θεσμού από το κράτος, ο οποίος - μεταξύ των άλλων αρμοδιοτήτων - θα έχει την ευθύνη για την πιστοποίηση του μητρώου των εθελοντικών Μ.Κ.Ο.;

4. Είναι σωστό για την εποχή μας να κατέχουν τα κόμματα το μονοπώλιο της εκπροσώπησης και πώς κρίνετε την πρόταση να ακούγονται συμβουλευτικά και γνωμοδοτικά οι απόψεις των Μ.Κ.Ο. και των εθελοντικών οργανώσεων στα Δημοτικά, Νομαρχιακά, Περιφερειακά Συμβούλια αλλά και το Εθνικό Κοινοβούλιο;

5. Υπάρχει ωριμότητα για μια σχετική νομοθετική ρύθμιση στο ελληνικό κοινοβούλιο;

6. Τέλος, όλες οι παραπάνω προϋποθέσεις, στον βαθμό που θα εκπληρωθούν, μπορούν να αποτελέσουν κίνητρα για την περαιτέρω ενίσχυση του εθελοντικού κινήματος στην Ελλάδα;

Η κοινωνική οικονομία σήμερα συναντιέται με τις παλιές φιλανθρωπικές οργανώσεις, για να δώσει μια νέα ώθηση στην κοινωνική προσφορά, αλλά και μια νέα προοπτική στην κοινωνική προστασία με πιο δυναμικούς όρους επιστημονικής προσέγγισης στο κοινωνικό πρόβλημα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Κ. ΒΟΛΙΩΤΗΣ - Μέλος της Επταμελούς Γραμματείας του ΠΑΝΔΟΙΚΟ

Το γεγονός ότι τελευταία απασχολεί και τα κόμματα το φυσικό αντικείμενο των εθελοντικών Μ.Κ.Ο. που δραστηριοποιούνται ειδικότερα στο περιβάλλον, στους "θεσμούς αλληλεγγύης" και την εξωτερική αναπτυξιακή βοήθεια, καθώς και η σχέση τους με την πολιτική, και η ταυτόχρονη, άλλοτε επιτυχής και άλλοτε όχι, προσπάθειά τους να συνεργαστούν με αυτές τις οργανώσεις αποτελεί αναμφίβολα θετική εξέλιξη.

Και σίγουρα, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το κοινό όφελος, μπορούν να δημιουργηθούν σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης με την αλληλοπληροφόρηση και την κοινή δράση σε συγκεκριμένα ζητήματα

Το Κράτος από την πλευρά του πρέπει να αναγνωρίσει επίσημα τον ρόλο των εθελοντικών ΜΚΟ και να θεσμοθετήσει την συμμετοχή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων στα ζητήματα που τις αφορούν. Όσον αφορά στις οργανώσεις, πρέπει να βρουν κοινά σημεία προσέγγισης και κοινής δράσης, ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικές. Αναφορικά με την διάκριση μεγάλων και μικρών οργανώσεων, είναι κοινά αποδεκτό ότι όλες οι οργανώσεις επιτελούν έργο. Η μονόπλευρη όμως μέχρι σήμερα ενίσχυση των λεγόμενων μεγάλων οργανώσεων και η αγνόηση των μικρών δεν διευκολύνει την αποτελεσματική δράση των τελευταίων. Υπάρχουν προτάσεις για την ενίσχυση των Μ.Κ.Ο. εθελοντικού και μη επαγγελματικού χαρακτήρα που μπορούν να διατυπωθούν όταν προκύψει θέμα και ανάγκη.

Τέλος για το φαινόμενο καθορισμού της πολιτικής στον χώρο των Μ.Κ.Ο. ή το έλλειμμα πολιτικής - κατά μια άλλη άποψη - από την ολιγαρχία ορισμένων μεγάλων επαγγελματικών οργανώσεων, η λύση είναι η συσπείρωση των υπολοίπων οργανώσεων σε κοινή οργάνωση και δράση. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από τις τάξεις του ΠΑΝΔΟΙΚΟ.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΔΡΑΜΑΣ

Η θέση μας για τον ρόλο των εθελοντικών Οικολογικών Οργανώσεων είναι να σημειώνουν τα προβλήματα που εμφανίζονται στο περιβάλλον και την ζωή από τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν οι άνθρωποι και να αγωνίζονται για την αντιμετώπισή τους, ώστε η πολιτεία να λαμβάνει εκείνα τα μέτρα (νομοθετικά και άλλα), με τα οποία θα εξασφαλίζεται η λειτουργία των Οικοσυστημάτων. Και όσον αφορά στην εξωτερική αναπτυξιακή βοήθεια, πιστεύουμε ότι πρέπει να δίδεται με τρόπο ώστε οι

πολίτες των υπό ανάπτυξη χωρών να γίνονται ικανοί να εξυπηρετούν μόνοι τις ανάγκες τους.

Επίσης, ανεξάρτητα από τις πιθανές σκοπιμότητες που μπορεί να υπάρχουν, κρίνουμε θετικά την συνεργασία των πολιτικών με τις Μ.Κ.Ο.

Και βέβαια μπορούν να αναπτυχθούν σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το κοινό όφελος, αρκεί να αποφασίσουν όλοι να υπηρετούν σκοπούς και όχι σκοπιμότητες.

Σχετικά με το τι πρέπει να αλλάξει ως αντίληψη στο κράτος και τα κόμματα για τους θεσμούς των Μ.Κ.Ο., αυτά οφείλουν να αποφασίσουν να εξυπηρετήσουν το δημόσιο και το κοινωνικό συμφέρον. Αυτοί οι οποίοι ζητούν και αναλαμβάνουν να διαχειρισθούν τα θέματα που αφορούν το κράτος και την κοινωνία θα πρέπει να απαλλαγούν από την αντίληψη ότι είναι εξουσία και θα πρέπει να επιδιώκουν την συνεργασία με τις Μ.Κ.Ο., οι οποίες οφείλουν να υπηρετούν τους σκοπούς με ειλικρίνεια και χωρίς να επιδιώκουν την εξυπηρέτηση άλλων συμφερόντων οποιασδήποτε μορφής.

Ως προς την διάκριση μεγάλων και μικρών Μ.Κ.Ο., πρέπει να τονιστεί κατ' αρχήν ότι χρήσιμο και αποτελεσματικό είναι όλοι οι πολίτες να ασχολούνται και να δραστηριοποιούνται στα θέματα του περιβάλλοντος.

Η ύπαρξη μεγάλων Μ.Κ.Ο., των οποίων η διοίκηση πολλές φορές βρίσκεται στο εξωτερικό, αδρανοποιεί τις κοινωνικές δυνάμεις οι οποίες μεταβάλλονται σε θεατές. Οι πολιτικοί οφείλουν να εμπιστευτούν τις μικρές και περιφερειακές Μ.Κ.Ο. και να τις χρηματοδοτούν. Αυτές προσφέρουν σημαντικό έργο χωρίς συμβιβασμούς, το οποίο μέχρι σήμερα δεν αναγνωρίζεται από την πολιτεία.

Η διαπίστωση αναφορικά με τον καθορισμό της πολιτικής στον χώρο των Μ.Κ.Ο. ή το έλλειμμα πολιτικής από την ολιγαρχία ορισμένων μεγάλων επαγγελματικών οργανώσεων δεν είναι αληθής. Οι περιφερειακές περιβαλλοντικές Μ.Κ.Ο. είναι αυτόνομες και ανεξάρτητες από τις πολιτικές που υπηρετούν μερικές μεγάλες Μ.Κ.Ο. Ούτε είναι δυνατόν οι Μ.Κ.Ο. να επηρεασθούν από τις πολιτικές των μεγάλων Μ.Κ.Ο., εφόσον δεν συμπίπτουν με τις αρχές και τους σκοπούς των μικρών περιβαλλοντικών Μ.Κ.Ο.

Εξάλλου σε μεγάλο τμήμα των Μ.Κ.Ο. επικρατεί η αντίληψη ότι αυτές είναι επιχειρήσεις που πολλές φορές μάλιστα εξυπηρετούν τις κρατικές ή άλλες σκοπιμότητες. Αυτό βέβαια δεν εμποδίζει την συνεργασία μαζί τους όταν εξυπηρετείται το κοινό συμφέρον για το περιβάλλον. Οι περιβαλλοντικές Μ.Κ.Ο. υπηρετούν τους δικούς τους σκοπούς που θα μπορούσαν να συνοψισθούν στην πρόταση: Να διατηρηθεί η ζωή στον πλανήτη

ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

του Χρήστου Φραγκονικολόπουλου*

Στο κείμενο που ακολουθεί, με βάση την ανάδειξη του ρόλου των Μ.Κ.Ο. σε καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης των εθνικών, ευρωπαϊκών και παγκόσμιων πολιτικών, επιχειρείται κατ' αρχήν να σκιαγραφηθούν τα χαρακτηριστικά των οργανώσεων αυτών και στην συνέχεια γίνεται μια απόπειρα ερμηνείας της παραμέλησής τους στην χώρα μας μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90.

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των λαών και η διεθνής συνεργασία οδήγησαν στην δημιουργία των πρώτων ΜΚΟ, οι οποίοι ξεπερνούσαν τα εθνικά σύνορα, παρακάμπτοντας τον μέχρι τότε ανυπέρβλητο φραγμό της κρατικής κυριαρχίας.

Τι είναι οι ΜΚΟ;

Με την κοινή αυτή ονομασία, εννοούνται πολύ διαφορετικές εθελοντικές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις πολιτών σε όλο τον κόσμο. Δεν υπάρχει, ωστόσο, ορισμός που να περιγράφει ικανοποιητικά όλες αυτές τις ομάδες. Τι είναι; Μια σύγχρονη μορφή άμεσης δημοκρατίας; Κινήσεις ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης; Οργανώσεις που έχουν ως μοναδικό στόχο την απορρόφηση κρυφών και φανερών κυβερνητικών και διακυβερνητικών κονδυλίων; Υπάρχει μια μεγάλη παρεξήγηση που συνοδεύει την εξέλιξη των ΜΚΟ.

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, και ειδικότερα αυτές που έχουν αναπτύξει ένα διεθνές επίπεδο δράσης και επικοινωνίας, δεν έχουν ιδρυθεί με διεθνή συνθήκη, και συνεπώς, δε διέπονται από τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Αποτελούν, από νομική άποψη, πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (αστικές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, σύλλογοι και σωματεία), σε αντίθεση με τους διακυβερνητικούς διεθνείς οργανισμούς που είναι υποκείμενο του δημοσίου διεθνούς δικαίου. Αυτή η απουσία νομικής υπόστασης είναι αρκετή για να πείσει ευρέα κοινωνικά στρώματα και, ειδικότερα, τις κυβερνήσεις, ότι οι ΜΚΟ δεν υφίστανται για την διεθνή κοινωνία.

Το όλο ζήτημα περιπλέκει και η πρόσφατη εμφάνιση ΜΚΟ που δημιουργούνται ως παραρτήματα των κρατικών μηχανισμών, μόνο και μόνο για να δίνουν την πρόφαση της αυτοοργάνωσης. Ο λόγος είναι ότι οι διεθνείς οργανισμοί απαιτούν την συνεργασία παρόμοιων οργανώσεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, συχνά απαιτεί την συνεργασία κάποιων οργάνωσης, προκειμέ-

νου να χρηματοδοτήσει έργα του Τρίτου Κόσμου. Συχνά συναντάμε και τις κερδοσκοπικές ΜΚΟ, οι οποίες είναι οργανώσεις απορρόφησης κονδυλίων. Δεν έχουν καμία δράση και η όλη ενέργειά τους στρέφεται στην διασφάλιση οικονομικών πόρων.

Θα ήταν, όμως, λάθος να πιστέψουμε ότι οι περισσότερες πραγματικά νέες ιδέες, θεματικές και πρακτικές του παγκοσμίου συστήματος δεν προέρχονται από τον χώρο των ΜΚΟ. Οποιοσδήποτε αδυναμίες και να έχουν οι ΜΚΟ, αυτές δεν αποδυναμώνουν την ικανότητά τους να αλληλεπιδρούν αποτελεσματικά και ανεξάρτητα με επίσημους κυβερνητικούς και διακυβερνητικούς μηχανισμούς. Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των λαών και η διεθνής συνεργασία οδήγησαν στην δημιουργία των πρώτων ΜΚΟ, οι οποίοι ξεπερνούσαν τα εθνικά σύνορα, παρακάμπτοντας τον μέχρι τότε ανυπέρβλητο φραγμό της κρατικής κυριαρχίας. Η έκταση των σκοπών που επεδίωκαν γίνεται αντιληπτή με την αναφορά ονομάτων ορισμένων από αυτούς: Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (1863), Διακοινοβουλευτική Ένωση (1889), Διεθνής Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων (1894) και Διεθνής Ένωση για την Εργατική Νομοθεσία (1900).

Σήμερα, εάν αθροίσουμε τα δίκτυα και τις ομπρέλες τους, οι διεθνείς ΜΚΟ θα πρέπει να ξεπερνούν τις 50.000. Έχουν αλλάξει και επί της ουσίας και από ιδιωτικές περιχαρακωμένες οργανώσεις συμπράττουν με κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμούς προς επίλυση των παγκοσμίων προβλημάτων. Η εμφάνιση παγκοσμίων προβλημάτων (δημογραφι-

Η θεωρία και η πρακτική των ΜΚΟ παρέμειναν και παραμένουν ελάχιστα γνωστές στην Ελλάδα. Η κύρια ενασχόληση των διεθνολόγων - πολιτικών επιστημόνων ήταν και είναι με θέματα στρατηγικής και πολιτικής της ισχύος και πιο πρόσφατα με ζητήματα Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και οικονομικής διεξόδου σε άλλες χώρες (Βαλκάνια)

κή έκρηξη, οικονομική εξαθλίωση, υποβάθμιση της βιόσφαιρας, αύξηση των όπλων μαζικής καταστροφής κ.α.), των οποίων η εμβέλεια ξεπερνά τα σύνορα, τις δράσεις και τα συμφέροντα των επιμέρους κρατών και η επίλυση των οποίων δεν μπορεί να γίνει στο εθνικό επίπεδο, ωθεί πολλούς μη κυβερνητικούς οργανισμούς να αποτελέσουν μοχλούς συνεργασίας, στήριξης και πίεσης στον εθνικό και διεθνή χώρο. Η Συνδιάσκεψη του Dartmouth, για παράδειγμα, αποτελεί ένα από τα λίγα μη κρατικά και ανεπίσημα, αλλά αποτελεσματικά, κανάλια επικοινωνίας μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν και οι ΜΚΟ με "αναπτυξιακό" χαρακτήρα. Από καθαρά οικονομική άποψη, υπολογίζεται ότι μέσω αυτών των οργανώσεων μεταφέρονται πόροι 9 - 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων από τον Βορρά προς το Νότο. Το ποσό αυτό είναι σίγουρα μικρό, αν συγκριθεί με τον συνολικό όγκο των κεφαλαίων που διακινούνται: μόλις το 2.5%. Όμως, το ποσό αυτό υπερβαίνει τα κονδύλια που διαθέτει η Παγκόσμια Τράπεζα στις αναπτυσσόμενες χώρες. Το αποτέλεσμα είναι να ξεφυτρώνουν σαν μανιτάρια οι ΜΚΟ στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, και μάλιστα να υποκαθιστούν σε μεγάλο βαθμό τις δραστηριότητες των κρατών.

Παρότι πολύχρωμες και συχνά ετερόκλητες στην παρουσία τους, οι ΜΚΟ και κινήσεις πολιτών σε όλο τον κόσμο συγκλίνουν σε ένα βασικό τρίπτυχο προτάσεων, που αργά αλλά σταθερά επιβάλλουν την υιοθέτησή τους από τους επίσημους φορείς εξουσίας:

(α) Βιώσιμη ανάπτυξη για την προστασία του περιβάλλοντος με ισορροπία των τριών τομέων της οικονομίας προς όφελος της κοινωνικής συνοχής (ιδιωτική αγορά, δημόσια οικονομία, κοινωνική οικονομία).

(β) Πλουραλιστική Δημοκρατία με βασικές λειτουργικές την ελευθερία, την ουσιαστική συναίνεση και την ανεκτικότητα μακριά από κάθε φανατισμό.

(γ) Κοσμοπολίτικη Δημοκρατία για την επίλυση των προβλημάτων του πλανήτη σε πλανητικό επίπεδο.

Παράλληλα, δημιουργούν μια νέα

δυναμική με μεγάλο μέλλον δύναμης δράσης στον παγκόσμιο χώρο. Ενδεικτικά αναφέρονται τα διαθέσιμα στοιχεία που υποδηλώνουν την σε μεγάλο μέγεθος συνεισφορά των πολιτών σε δραστηριότητες των ΜΚΟ. Έρευνες στις ΗΠΑ φανερώνουν πως ο εθελοντισμός ισούται με 9 εκατομμύρια θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης αξίας 225 εκατομμυρίων δολαρίων. Στον Καναδά οι αριθμοί είναι 1.11 δισεκατομμύρια ώρες τον χρόνο ή 578.000 θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης μιας εκτιμώμενης αξίας 11 δισεκατομμυρίων δολαρίων και στην Ολλανδία 802 εκατομμύρια ώρες τον χρόνο που έχουν δαπανηθεί στον εθελοντισμό ή 445.000 θέσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης που ισούνται με 13.65 δισεκατομμύρια δολάρια. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο εθελοντισμός εκτιμάται στα 57 δισεκατομμύρια δολάρια τον χρόνο και στη Νότια Κορέα 3.898.564 άτομα προσφέρθηκαν εθελοντικά για περισσότερες από 451 εκατομμύρια ώρες το 1999 με αξία που ξεπερνά τα 2 δισεκατομμύρια δολάρια. Ενώ οι μεθοδολογίες υπολογισμού διαφέρουν από χώρα σε χώρα, κάνοντας τις συγκρίσεις αναξιόπιστες, οπουδήποτε τα στοιχεία είναι διαθέσιμα, ο εθελοντισμός πιστεύεται ότι αντιστοιχεί μεταξύ 8 και 14% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος.

Η αδιαφορία...

Παρ' όλα αυτά, η θεωρία και η πρακτική των ΜΚΟ, παρέμειναν και παραμένουν ελάχιστα γνωστές στην Ελλάδα. Η κύρια ενασχόληση των διεθνολόγων - πολιτικών επιστημόνων ήταν και είναι με θέματα στρατηγικής και πολιτικής της ισχύος και πιο πρόσφατα με ζητήματα Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και οικονομικής διεξόδου σε άλλες χώρες (Βαλκάνια). Σύμφωνα με την κοσμοθεωρία τους, πρωταρχικής σημασίας για τα κράτη είναι η απόκτηση ισχύος, είτε ως δύναμης *Perse*, είτε ως μέσου για την επίτευξη άλλων στόχων. Η ισχύς και η επιρροή ως όψεις του ίδιου νομίσματος διαφυλάσσουν το εθνικό συμφέρον. Οι διεθνείς σχέσεις καθίστανται σχέσεις ισχύος, μέσω των οποίων εξασφαλίζεται η ασφάλεια και η ειρήνη. Στην επίτευξη του τελικού αυτού στόχου συμ-

βάλλουν κατά κύριο λόγο η ισορροπία δυνάμεων, η αμοιβαία αποτροπή και η ύπαρξη αμυντικών συμμαχιών / συνασπισμών. Οποιαδήποτε έρευνα εκτός αυτού του πλαισίου είναι ασήμαντη.

Δεν χρειάζεται κανείς, ωστόσο, να έχει ιδιαίτερα διεισδυτικές ικανότητες για να αντιληφθεί ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι διαφορετική. Συγκεκριμένα, οι διεθνείς σχέσεις λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας κοινωνίας που, όπως κάθε κοινωνία, έχει τόσο στοιχεία συνεργασίας, όσο και ανταγωνισμού και διενέξεων. Το παγκόσμιο σύστημα δεν είναι διακρατικό και κρατοκεντρικό. Είναι πολυκεντρικό, με διάφορους κυβερνητικούς, μη κυβερνητικούς (ή και υπο - κυβερνητικούς) διεθνείς και εθνικούς δρώντες. Υπάρχουν πολλοί άλλοι διεθνείς ή και εσωτερικοί πρωταγωνιστές που μπορούν να αναπτύσσουν ανεξάρτητες πρωτοβουλίες, με στόχο να αλλάξουν την πολιτική ορισμένων κρατών. Ζούμε, όπως επισημαίνει έγκυρος Έλληνας διεθνολόγος, σε μια "πολυ - πολιτική κοινωνία με διάσπαρτα κέντρα αποφάσεων και επιρροών, εδραζόμενα σε κράτη - έθνη, διεθνείς οργανισμούς, αλλά και μη κυβερνητικές οντότητες που μοιράζονται τις εξουσίες και τις ευθύνες διαχείρισης των ανθρώπινων πραγμάτων." Ενδεικτικά αναφέρονται η δραστηριότητα των διακυβερνητικών οργανισμών ή τμημάτων αυτών και των εκπροσώπων τους (Γενικός Γραμματέας ΟΗΕ, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), η δραστηριότητα των επαναστατικών οργανώσεων, των εθνοαπελευθερωτικών και των αποσχιστικών κινημάτων και των τρομοκρατικών οργανώσεων (Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, τα κινήματα των Κούρδων, ΕΤΑ των Βάσκων), και η δραστηριότητα των διεθνών ΜΚΟ, όπως η Διεθνής Αμνηστία, το Minority Rights Group και η Greenpeace. Ειδικά από την δεκαετία του 1970, η διεθνής ημερησία διάταξη σε θέματα πολιτικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά, αλλά ακόμη και στρατιωτικά - αμυντικά, τίθεται όλο και περισσότερο από μαζικά κοινωνικά κινήματα και λιγότερο από κυβερνήσεις.

Δυστυχώς, όμως, αυτή η πραγματικότητα και θεώρηση του διεθνούς γίνεται έχει παραμεληθεί στην Ελλάδα. Όχι μόνο από τους ακαδημαϊ-

κούς (διεθνολόγους - πολιτικούς επιστήμονες) αλλά και από την πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτικών και διπλωματών. Το αποτέλεσμα είναι να επικρατούν στις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας, ακόμη και σήμερα, υπεραπλουστευμένα εθνοκεντρικά στερεότυπα της διεθνούς πραγματικότητας και η διαμόρφωση ενός πολιτικού λόγου με εθνικό - λαϊκιστικό χαρακτήρα. Ο εθνικό - λαϊκισμός δεν είναι απαραίτητα εθνικισμός με την αυστηρή έννοια του όρου. Αντίθετα εκπαιδεύει τον ελληνικό λαό "να πιστεύει πως είναι περιούσιος μα πάντα προδομένος, εθνικά ανώτερος μα ιστορικά άτυχος, όλα τα δίκια με το μέρος του μα μονίμως αδικημένος από τους δυτικούς "ξένους" και ισχυρούς που τον εχθρεύονται και μηχανεύονται την περιθωριοποίησή του." Έτσι, τροφοδοτεί την επιφυλακτικότητα, την ξеноφοβία και την αντιπάθεια. Παράπέμπει στον - ευνόητο και υπαρκτό - ανταγωνισμό των διεθνών συμφερόντων στα Βαλκάνια και την Ευρώπη, και καλλιεργεί κλίμα καθολικής υποθετικής πολιορκίας στην κοινή γνώμη, διοχετεύοντας την ψυχολογική αυτή αβεβαιότητα σε προφορικές και πραγματικές εκφράσεις ισχύος και επιπόλαιων επιδείξεων προς τις αντίσχυρες, συνήθως, πλευρές από τα γειτονικά μας κράτη (π.χ. ΠΓΔΜ).

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουμε τις ΜΚΟ στην Ελλάδα. Όταν "η Διεθνής Αμνηστία ή το Παρατηρητήριο του Ελσίνκι καταγγέλλουν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, γράφουμε την είδηση στην πρώτη σελίδα. Όταν οι ίδιες οργανώσεις διαμαρτύρονται για την καταπίεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, των Σλαβόφωνων ή των Μουσουλμάνων στην Ελλάδα, είναι ανθελληνικές και πληρωμένες από ξένα κέντρα. Ουσιαστικά μας ενοχλεί η ανεξαρτησία τους: θα τις θέλαμε με το μέρος μας... και ξεχνάμε ότι αυτό θα καταργούσε αυτόματα το διεθνές τους κύρος." Ενδεικτική είναι και η στάση που τήρησαν Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κατά την διάρκεια των αμερικανικών βομβαρδισμών στην Γιουγκοσλαβία το 1999. Κάλεσαν την Greenpeace και άλλες ΜΚΟ, όπως τους "Γιατρούς Χωρίς Σύνορα" και την Διεθνή Αμνηστία, να κάνουν δηλώσεις φιλοσερβικής νομιμοφροσύνης. Έκριναν μάλιστα ότι οι διεθνείς ΜΚΟ δεν έδειχναν

Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουμε τις ΜΚΟ στην Ελλάδα. Όταν "η Διεθνής Αμνηστία ή το Παρατηρητήριο του Ελσίνκι καταγγέλλουν παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία, γράφουμε την είδηση στην πρώτη σελίδα. Όταν οι ίδιες οργανώσεις διαμαρτύρονται για την καταπίεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, των Σλαβόφωνων ή των Μουσουλμάνων στην Ελλάδα, είναι ανθελληνικές και πληρωμένες από ξένα κέντρα.

να ευαισθητοποιούνται για τις περιβαλλοντικές και ανθρωπιστικές παρενέργειες των βομβαρδισμών. Άφησαν να εννοηθεί ότι οι ΜΚΟ είναι "όργανα" του ΝΑΤΟ, ότι είναι "δεκανίκια" του καπιταλισμού, "μοχλός της παγκοσμιοποίησης και της Νέας Τάξης Πραγμάτων..." και "ανθέλληνες". Με τις θέσεις αυτές, όμως, "ξέχασαν" να ενημερώσουν τους αναγνώστες τους ότι η Greenpeace ήταν το 1991 η πρώτη ΜΚΟ που κατήγγειλε τις ΗΠΑ για την χρήση των όπλων εξασθενημένου ουρανίου στον πόλεμο του Περσικού Κόλπου. Ξέχασαν, επίσης, να υπογραμμίσουν ότι η Διεθνής Αμνηστία αποτελεί μια ΜΚΟ που έχει μονίμως στο στόχαστρό της την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις ίδιες τις ΗΠΑ (π. χ. καμπάνια για την κατάργηση της θανατικής ποινής, αποκάλυψη των διακρίσεων εις βάρος των μειονοτήτων).

Το βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη συνειδητοποίησης του σύγχρονου κόσμου και των αναγκών του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η οργανωτική δομή των οποίων, δυστυχώς, αντιστοιχεί με ένα μοντέλο του κράτους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου. Οι "πολιτικές ειδήσεις θεωρούνται ταυτισμένες με τα κόμματα", υπογραμμίζει πολύπειρος δημοσιογράφος. "Απλά, λοιπόν, τα πράγματα, όταν η διαπίστευση των δημοσιογράφων σε 6-7 κόμματα, στην Προεδρία και την κυβέρνηση, εξαντλούσε την ζήτηση...". Τι γίνεται, όμως, όταν τα κόμματα αδυνατούν να προσφέρουν λύσεις σε σύγχρονα προβλήματα και πολλαπλασιάζονται οι οργανώσεις που λειτουργούν εκτός του πολιτικού και αντιπροσωπευτικού συστήματος; Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι περισσότερες από 200. Έχουμε τις "κατεστημένες", ανεξάρτητες οικονομικά οργανώσεις τύπου Greenpeace ή WWF, που εστιάζονται αποκλειστικά στην προστασία του περιβάλλοντος, έχοντας αναπτύξει ένα παγκόσμιο δίκτυο επικοινωνίας και δράσης. Υπάρχουν και τα διάφορα ιδιωτικά περιβαλλοντικά ινστιτούτα, κέντρα ερευνών και εταιρείες προστασίας περιβάλλοντος. Σημαντικές είναι οι οικολογικές ομάδες δράσης και πληροφόρησης πολιτών, η τοπική δράση των οποίων είναι πολιτική και ανεξάρτητη από την κεντρική εξουσία.

Ωστόσο, δημοσιογράφος, αρμόδιος για

τις ΜΚΟ δεν υφίσταται στην συντριπτική πλειοψηφία των ΜΜΕ. Για τους περισσότερους δημοσιογράφους, οι εξωτερικές και διεθνείς σχέσεις της Ελλάδος περνούν μόνο μέσα από το υπουργείο Εξωτερικών. Το ίδιο ισχύει και για τα πολιτικά κόμματα. Αγνοούν τον αριθμό τους και αναζητούν την συνεργασία με μη κυβερνητικά υποκείμενα που λαμβάνουν και διαχειρίζονται κυβερνητικά ή ευρωπαϊκά προγράμματα. Με τον τρόπο αυτό αδυνατούν να καταλάβουν τον χαρακτήρα τους, να παρακολουθήσουν την ανάπτυξή τους και την ποικιλία των πολιτικών που ασκούν για μείζονα παγκόσμια προβλήματα. Αδυνατούν, επίσης, να "συνειδητοποιήσουν ότι οι ΜΚΟ έχουν όλη την ευχέρεια και την ευελιξία να υπάρχουν και να δραστηριοποιούνται ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις και τα κόμματα. Ποιος όρισε την Greenpeace να δηλώσει ότι το περιβάλλον θέλει προσοχή; Ποιος όρισε την Human Rights Watch να καταγράψει τις παρατυπίες που παρατηρούνται στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Κανείς, με αποτέλεσμα οι δραστηριότητες των ΜΚΟ να οδηγούν σε μια όλο και περισσότερο αυξανόμενη κατανόηση των παγκοσμίων προβλημάτων και συνακόλουθα σε μια διαρκώς διευρυνόμενη δημόσια πίεση για την εκμείευση προτάσεων ικανών να πετύχουν ριζικές αλλαγές." Επιπλέον, οι ΜΚΟ μπορούν να διαγνώσουν προβλήματα πολύ πριν εμφανιστεί κάποιο σημάδι τους στα συνηθισμένα κανάλια πληροφοριών των κυβερνητικών και διακυβερνητικών οργανισμών. Ένα καλό παράδειγμα είναι τα περιβαλλοντικά, τα οποία υπήρξαν για πολλά χρόνια κύριο θέμα των ακολούθων διεθνών ΜΚΟ: Διεθνής Οργάνωση Προστασίας της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (1946), Ευρωπαϊκή Ένωση για την Προστασία των Υδάτινων Πόρων (1956) και Διεθνής Ένωση Πρόληψης της Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης (1964). Παρ' όλα αυτά, η πολιτική διάσταση των ΜΚΟ δεν αποτυπώνεται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ούτε συλλαμβάνεται από το πολιτικό σύστημα.

*Ο Χρήστος Α. Φραγκονικολόπουλος είναι λέκτορας του Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του ΑΠΘ.

Για τους περισσότερους δημοσιογράφους, οι εξωτερικές και διεθνείς σχέσεις της Ελλάδος περνούν μόνο μέσα από το υπουργείο Εξωτερικών. Το ίδιο ισχύει και για τα πολιτικά κόμματα. Αγνοούν τον αριθμό τους και αναζητούν την συνεργασία με μη κυβερνητικά υποκείμενα που λαμβάνουν και διαχειρίζονται κυβερνητικά ή ευρωπαϊκά προγράμματα.

ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΟΜΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

του Βασίλη Τακτικού

Σκληρή αντιπολίτευση στην κυβέρνηση και αναγνωρίσιμη δομή και ιεραρχία στα εσωκομματικά ζητούσαν επίμονα τον τελευταίο καιρό οι "πρωτοκλασάτοι" του ΠΑΣΟΚ από τον Γιώργο Παπανδρέου, αγωνιώντας, όπως λένε, για το μέλλον της παράταξης, αλλά και προσπαθώντας με κάθε τρόπο πολλοί από αυτούς να φθείρουν την ηγετική του εικόνα, καθώς, όπως ισχυρίζονται, δεν ανταποκρίνεται στο πρότυπο του "ισχυρού ηγέτη". Στο ίδιο μήκος κύματος μεταδίδουν και τα μεγάλα "φιλικά" συγκροτήματα, όταν δεν υπαγορεύουν ανοικτά τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να ασκήσει την αντιπολίτευση ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ, ανεξάρτητα από το αν το ΠΑΣΟΚ έχει διαφορά επί της ουσίας με την κυβέρνηση ή επί των χειρισμών, όπως στην περίπτωση του βασικού μέτοχου και της διαπλοκής των Μ.Μ.Ε.

Φαίνεται ότι η σκληρή κομματική αντιπαράθεση άνευ ουσίας πηγαιίνει μαζί με την διατήρηση της κομματικής ιεραρχίας - "ολιγαρχίας των πρωτοκλασάτων", που θέλουν να μας κρατήσουν "στο ίδιο έργο θεατές", με μόνη αλλαγή στην κατανομή των ρόλων, κάνοντας σκληρή αντιπολίτευση για την αντιπολίτευση, και με μοναδικό αξίωμα τη νομή της εξουσίας. Και αυτό φάνηκε σε πολλές περιπτώσεις τελευταία και είναι αυτό που εισπράττει ο πολίτης και που αποτυπώνεται στις πρόσφατες δημοσκοπήσεις, με κύριο χαρακτηριστικό την έλλειψη αξιοπιστίας του πολιτικού λόγου του παραδοσιακού ΠΑΣΟΚ.

Έτσι οι κύριοι υπαίτιοι της ήττας του περασμένου Μαρτίου γίνονται τιμητές. Και ενώ δεν μπορούν να αρθρώσουν πολιτική ουσιαστικής διαφοροποίησης από τη Ν.Δ., για να ξανακερδίσουν την χαμένη πολιτική αξιοπιστία, όπως δείχνουν άλλωστε και σχετικές έρευνες, εντούτοις θέλουν σκληρή αντιπολίτευση, νομίζοντας ότι με τις αντιπολιτευτικές κορώνες θα καλύψουν το έλλειμμα εναλλακτικής πο-

λιτικής προσέγγισης, την οποία προφανώς έχει ανάγκη η κοινωνία, ώστε να πιστέψει ξανά στο ΠΑΣΟΚ.

Ποιος ρώτησε τους πολίτες εάν αυτά που λένε διάφοροι "πρωτοκλασάτοι" αντιστοιχούν στις δικές τους προτεραιότητες; Ποιος, εκτός από τα ίδια τα μεγάλα συμφέροντα, τους ζήτησε να υπερασπιστούν τα μεγάλα διαπλεκόμενα συγκροτήματα των Μ.Μ.Ε. για να βγαίνει και να κάνει δηλώσεις π.χ. η κα Διαμαντοπούλου ότι το ΠΑΣΟΚ θα καταργήσει το νόμο για τον βασικό μέτοχο;

Ποιος ορίζει τον κ. Βενιζέλο υπερασπιστή της μιντιοκρατίας και της διατήρησης των κομματικών οργάνων νομαρχιακών και περιφερειακών επιτροπών, εκτός από την ίδια την κομματική νομενκλατούρα του κόμματος, που απαξίωσε με τα προνόμια και την συμπεριφορά της την παλιά δομή της κομματικής οργάνωσης;

Και ποιος πιστεύει τελικά ότι αυτή η παραδοσιακή δομή οργάνωσης θα φέρει το ΠΑΣΟΚ ξανά στην εξουσία, εκτός από εκείνους που αδυνατούν να εκφράσουν τα νέα αιτήματα και τις

Οι κύριοι υπαίτιοι της ήττας του περασμένου Μαρτίου γίνονται τιμητές. Και ενώ δεν μπορούν να αρθρώσουν πολιτική ουσιαστικής διαφοροποίησης από τη Ν.Δ., για να ξανακερδίσουν την χαμένη πολιτική αξιοπιστία, εντούτοις θέλουν σκληρή αντιπολίτευση, νομίζοντας ότι με τις αντιπολιτευτικές κορώνες θα καλύψουν το έλλειμμα εναλλακτικής πολιτικής προσέγγισης.

δυναμικές της κοινωνίας;

Προφανώς ο κ. Βενιζέλος οδηγείται σε μια επιστροφή στην κομματική νομενκλατούρα από τους δικούς του πόθους για την εξουσία. Γιατί οι πολίτες δεν έχουν τέτοιες έγνοιες, εάν δηλαδή θα διατηρήσουν ή όχι τα κομματικά τους προνόμια τα στελέχη που φέρονται ως κομματικοί ιδιοκτήτες, μεγαλομέτοχοι και μικρομέτοχοι. Αυτό δεν αφορά την κοινωνία, αλλά μάλλον τους διαχειριστές της προηγούμενης κυβέρνησης, τους οποίους εν πολλοίς απαξίωσε ο λαός.

Σε αντίθεση πάντως με τους επικριτές της ηγεσίας, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ Χάρης Καστανίδης δηλώνει σε πρόσφατη συνέντευξή του στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ: "Το μήνυμά της ήττας ήταν: πίσω στους πολίτες", υποστηρίζοντας ότι μερικοί θέλουν να κρατήσουν το κόμμα ακίνητο, παράλυτο, διατηρώντας ή αναδιανέμοντας προσωπικούς ρόλους και μερίδια πολιτικής εξουσίας.

Έτσι τονίζει ότι επιδίδονται σε αλχημείες όσοι υποστηρίζουν ότι ο Γ. Παπανδρέου στήνει αρχηγικό κόμμα, ενώ ταυτόχρονα δεν έχει αρχηγικά προσόντα.

Και πράγματι εδώ υπάρχει ένας πολιτικός παραλογισμός, ο οποίος παρουσιάζεται ως λογική συνάρτηση από την μιντιοκρατία στην χώρα μας με ιδιαίτερη θέρμη και πάντοτε με τους ισχυρούς προβολείς της δημοσιότητας, στρεβλώνοντας την αλήθεια ότι το ΠΑΣΟΚ ήταν ανέκαθεν ένα αρχηγικό κόμμα, το οποίο εξέθρεψε αρχηγίσκους, ομάδες και πρωτοκλασάτους και τώρα προσπαθεί να απεμπλακεί από αυτήν την διαδικασία.

Και είναι φανερό πως αυτό που θέλει ο Γ. Παπανδρέου και επιχειρείται για πρώτη φορά είναι οι ηγετικές φυσιογνωμίες να ξεπηδούν και να αναδεικνύονται από τους πολίτες και από τον λα-

ό. Είναι μάλιστα ξεκάθαρο ότι όσα εισάγει ο κ. Παπανδρέου στις διαδικασίες ανάδειξης της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ προσιδιάζουν με τα σκανδιναβικά μοντέλα οργάνωσης των κομμάτων (από τα δημοκρατικότερα μοντέλα στον κόσμο), κάνοντας πράγματι μια μεγάλη τομή στο ελληνικό αρχηγικό κομματικό φαινόμενο, στα πλαίσια της συμμετοχικής δημοκρατίας, που αρκετοί "πρωτοκλασάτοι" αδυνατούν να κατανοήσουν.

Όσο για την κριτική του Βενιζέλου που πολλές φορές βλέπει με διάφορες αφορμές το φως της δημοσιότητας ότι "το πρόβλημα του ΠΑΣΟΚ είναι πολιτικό, ιδεολογικό και κοινωνικό", χωρίς ποτέ να προσδιορίζει κάτι συγκεκριμένο γύρω από αυτά τα ζητήματα, παρά μόνο ότι πρέπει να παραμείνουν οι νομαρχιακές και περιφερειακές επιτροπές, η πραγματικότητα είναι ότι ο μοναδικός που κατέθεσε μια ολοκληρωμένη πρόταση τελευταία για την καταπολέμηση της διαφθοράς και της διαπλοκής είναι ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ. Αντίθετα ο κ. Βενιζέλος διέπρεψε ακόμα μια φορά ως υπερασπιστής της μιντιοκρατίας και της συνεπαγόμενης διαπλοκής με τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα.

Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά Γ. Παπανδρέου και Ευ. Βενιζέλου. Ο Γ. Παπανδρέου κάνει αντιπολίτευση επί της ουσίας, οικοδομώντας μια νέα δημοκρατικότερη σχέση με τους πολίτες, ενώ ο Βενιζέλος και άλλοι "πρωτοκλασάτοι" κάνουν αντιπολίτευση για τη νομή της εξουσίας.

*Ο Βασίλης Τακτικός είναι διευθυντής του περιφερειακού Δικτύου "ΑΝΑΔΡΑΣΗ"

Είναι ξεκάθαρο ότι όσα εισάγει ο κ. Παπανδρέου στις διαδικασίες ανάδειξης της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ προσιδιάζουν με τα σκανδιναβικά μοντέλα οργάνωσης των κομμάτων (από τα δημοκρατικότερα μοντέλα στον κόσμο), κάνοντας πράγματι μια μεγάλη τομή στο ελληνικό αρχηγικό κομματικό φαινόμενο, στα πλαίσια της συμμετοχικής δημοκρατίας, που αρκετοί "πρωτοκλασάτοι" αδυνατούν να κατανοήσουν.

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΚΟΡΝΗΛΙΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑ-ΔΗ

του Βασίλη Τακτικού*

Οσοι ενδιαφέρονται πραγματικά σήμερα για την συμμετοχική δημοκρατία και αναζητούν την θεωρητική και φιλοσοφική θεμελίωσή της, δεν έχουν παρά να ανατρέξουν κάποια στιγμή στο έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη, για να ενισχύσουν τα επιχειρήματα εφικτότητας αυτής της πολιτικής προοπτικής.

Ο Καστοριάδης ως διανοητής όχι μόνο γίνεται ολοένα και περισσότερο επίκαιρος σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά προσφέρει και την δυνατότητα μέσα από το έργο του για μια νέα οπτική ανάγνωσης της ιστορίας. Πρόκειται για μια καινοτόμο φιλοσοφική θεώρηση που έρχεται σε ρήξη τόσο με την παραδοσιακή φιλοσοφία, όσο και με τον μαρξισμό, εγείροντας το πρόταγμα της αυτονομίας και της άμεσης δημοκρατίας.

Για κάποιον που γνωρίζει το έργο του, η επαλήθευση της κριτικής του έρχεται ακόμα πιο πειστική μετά την κατάρρευση του κρατικογραφειοκρατικού συστήματος της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και εν γένει των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ, αλλά και μετά το αδιέξοδο του νεοφιλελευθερισμού και την κατάρρευση των βεβαιότητων και της κάθε μαζικής αυταπάτης σχετικά με τις δυνατότητές του να δώσει προοπτική στον δοκιμαζόμενο Τρίτο Κόσμο, που αποτελεί τα 8/10 της ανθρωπότητας.

Μολαταύτα, παρά την επαλήθευση της κριτικής του στο σύστημα του κρατικογραφειοκρατικού καπιταλισμού, όπως ονόμαζε το καθεστώς του υπαρκτού σοσιαλισμού, και στις "οικονομικές ολιγαρχίες", όπως χαρακτήριζε τις "δημοκρατίες" της Δύσης, το έργο του ελάχιστα έχει εκλαϊκευτεί, ώστε να είναι προσιτό στον μέσο πολίτη. Για έναν περιορισμένο αριθμό ενεργών πολιτών που τυχόν έχουν εξοικειωθεί με το έργο του, η περιήγηση στην ιστορία της φιλοσοφίας, καθώς και σε όλους τους τομείς δρα-

στηριότητας του ανθρώπου, είναι συναρπαστική. Πρόκειται όμως, όπως προαναφέρθηκε, για ένα περιορισμένο πολιτικοποιημένο κοινό, το οποίο μπορεί να διευρυνθεί όσο βεβαίως πληθαίνουν και οι ενεργοί πολίτες.

Προφανώς η έλλειψη εκλαΐκευσης στο μεγαλύτερο τμήμα του έργου του οφείλεται στο γεγονός ότι τα κόμματα εξουσίας συμπεριφέρονται ανασταλτικά, αν όχι εχθρικά προς τις ιδέες του, και αυτό βέβαια είναι αναμενόμενο μέσα από το ιεραρχικό σύστημα των κομμάτων. Και τούτο συμβαίνει, καθ' όσον ο Καστοριάδης αποκαλύπτει τον σφετερισμό της εκπροσώπησης μέσα στο υφιστάμενο πολιτικό σύστημα που τα κόμματα και οι ηγεσίες τους εν πολλοίς εξυπηρετούν και αναπαράγουν, όταν βλέπουν την πολιτική κυρίως ως επάγγελμα.

Επομένως τα κόμματα και η εξουσία δεν μπαίνουν στην διαδικασία να εκλαϊκεύσουν ένα έργο που αφαιρεί την λογική ηθική βάση των εξουσιαστικών μηχανισμών.

Έτσι, η διαμεσολάβηση στην διάδοση του έργου του γίνεται κατά το μάλλον μέσω των ανεξάρτητων από την εξουσία διανοουμένων και θα μπορούσε να επεκταθεί περισσότερο μόνον εάν κάποιο κόμμα υιοθετήσει πραγματικά την άμεση δημοκρατία και ενισχυθεί και ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Η αναφορά του νέου ηγέτη του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου στην συμμετοχική δημοκρατία αναμένεται να τονώσει το ενδιαφέρον για το έργο του Κ. Καστοριάδη, αλλά και να αντλήσει στοι-

Προφανώς η έλλειψη εκλαΐκευσης στο μεγαλύτερο τμήμα του έργου του οφείλεται στο γεγονός ότι τα κόμματα εξουσίας συμπεριφέρονται ανασταλτικά, αν όχι εχθρικά προς τις ιδέες του, και αυτό βέβαια είναι αναμενόμενο μέσα από το ιεραρχικό σύστημα των κομμάτων.

χεία από αυτό το περιεχόμενο. Και αυτό είναι αναμενόμενο. Η κριτική σκέψη του Καστοριάδη, δείχνοντας μια άλλη προοπτική για την ιστορία, έρχεται σε ρήξη με βασικές αντιλήψεις του Μαρξ και του μαρξισμού, αλλά και με όλη την φιλοσοφική παράδοση του Πλάτωνα, του Χέγκελ, του Νίτσε, του Χάιντεγκερ κ.α. Δηλαδή έρχεται σε ρήξη με τις αντιλήψεις για τη νομοτέλεια της ιστορίας και τον ετεροπροσδιορισμό των απόλυτων ιδεών, την λατρεία της εξουσίας, την δικαιολόγηση των πολέμων και των καταπιεστικών καθεστώτων.

Ο Κ. αναδεικνύει με το φιλοσοφικό του έργο το γεγονός ότι "είμαστε υπεύθυνοι για την ιστορία μας" και ότι οι λαοί έχουν πάντοτε το επίπεδο των ηγετών που ταιριάζει στην κουλτούρα τους. Η ιστορία δεν είναι ένας χώρος προκαθορισμένος, με προδιαγεγραμμένη πορεία του ιστορικού γίνεσθαι, αλλά ένας χώρος ανθρώπινης δημιουργίας άλλοτε θετικής και άλλοτε αρνητικής, ανάλογα με την ανθρώπινη θεσμιζουσα αντίληψη και φαντασία.

"Όταν λέμε δημιουργία, δεν υπάρχει μόνο η δημιουργία "θετικών αξιών", αλλά και η δημιουργία "αρνητικών αξιών". Το Άουσβιτς και τα γκουλάνγκ είναι ανθρώπινες δημιουργίες, όπως ανθρώπινες δημιουργίες είναι και ο Παρθενώνας και τα "Principia Mathematica".

Απέναντι στην αιτιοκρατική - "ντετερμινιστική" αντίληψη του ιστορικού γίνεσθαι και την απόλυτη ερμηνευτική ιδέα της "πάλης των τάξεων", που βλέπει το πολιτικό υποκείμενο ως τη μαία της ιστορίας, ο Κ. αντιπαραθέτει την ιδέα της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας, τον καθοριστικό ρόλο της ανθρώπινης δημιουργίας με βάση το φαντασιακό (παράδοση, γλώσσα, ήθη, έθιμα, φαντασιακές κοινωνικές σημασίες), αλλά και την επανάσταση ως έννοια ρητής αυτοθέσμησης της κοινωνίας.

Τέσσερις λέξεις

Τέσσερις λέξεις, τέσσερις έννοιες - κλειδιά χαρακτηρίζουν ολόκληρο το έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη: ΦΑΝΤΑΣΙΑ, ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΟ, ΔΗ-

ΜΙΟΥΡΓΙΑ, ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ.

Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην αυταπάτηση, την θυσία και σε κάθε μεγαλειώδη δημιουργία, αλλά επίσης μπορεί να οδηγήσει στην παραφροσύνη, την διαστροφή και την τερατωδία. Χάρη σε αυτήν μπορούμε να δημιουργούμε. Χάρη σε αυτήν δημιουργήσαμε την τέχνη, την επιστήμη και την φιλοσοφία. Η φαντασία άλλοτε δεν γνωρίζει όρια, κανόνες, ηθικούς και λογικούς περιορισμούς και άλλοτε αυτοπεριχαρώνεται μέσα σε θεσμούς και κανόνες που την οριοθετούν και την περιορίζουν.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΟ είναι η πηγή των θεσμών που ρυθμίζουν και οργανώνουν την ζωή των ανθρώπων. Αυτό επίσης δημιουργεί κάτι πολύ σημαντικό: τις φαντασιακές κοινωνικές σημασίες.

Οι φαντασιακές κοινωνικές σημασίες καθορίζουν τις αξίες μιας κοινωνίας, δηλαδή καθορίζουν τι είναι καλό και τι κακό, τι είναι αληθές και τι ψευδές, τι είναι δίκαιο και τι άδικο. Οι φαντασιακές κοινωνικές σημασίες δίνουν νόημα στην ζωή των ατόμων και τελικά δίνουν νόημα ακόμα και στον θάνατό τους.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ νέων στοιχείων συνιστά την Ιστορία, που δεν είναι παρά η δημιουργία της μουσικής, της ζωγραφικής, της τέχνης, της φιλοσοφίας, της δημοκρατίας. Και φυσικά δεν μπορούμε να εξηγήσουμε με την σχέση αιτίας - αποτελέσματος την μουσική του Μπαχ ή του Μπετόβεν. Αυτή η μουσική είναι μεγάλη, διότι είναι πρωτότυπη. Και λέγοντας πρωτότυπη, σημαίνει ότι ακριβώς δεν μπορούμε να την εξηγήσουμε.

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ είναι η στιγμή της ρήξης με την παράδοση και η δημιουργία νέων θεσμών. Η ρήξη αυτή παρατηρείται για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα (στις πόλεις που δημιούργησαν την δημοκρατία και την φιλοσοφία) και μετά, αφού μεσολάβησαν είκοσι αιώνες έκλειψης, ξεκίνησε για δεύτερη φορά στην Δυτική Ευρώπη (με την Αναγέννηση, τον Διαφωτισμό, το μεγάλο δημοκρατικό κίνημα χειραφέτησης, το εργατικό κίνημα κ.λπ.). Αυτά τα κινήματα - με το πρόταγμα

Απέναντι στην αιτιοκρατική - "ντετερμινιστική" αντίληψη του ιστορικού γίνεσθαι και την απόλυτη ερμηνευτική ιδέα της "πάλης των τάξεων", που βλέπει το πολιτικό υποκείμενο ως τη μαία της ιστορίας, ο Κ. αντιπαραθέτει την ιδέα της ατομικής και συλλογικής αυτονομίας, τον καθοριστικό ρόλο της ανθρώπινης δημιουργίας με βάση το φαντασιακό (παράδοση, γλώσσα, ήθη, έθιμα, φαντασιακές κοινωνικές σημασίες), αλλά και την επανάσταση ως έννοια ρητής αυτοθέσμησης της κοινωνίας.

"Πρέπει κάποτε να τελειώνουμε με αυτό το εκκλησιαστικό, ακαδημαϊκό και λογοτεχνικό σέβας. Πρέπει τελικά να μιλήσουμε για την σύφιλη αυτής της οικογένειας, της οποίας προφανώς τα μισά μέλη πάσχουν από γενικευμένη παράλυση".

της αυτονομίας - δημιούργησαν τις κάποιες ελευθερίες που διαθέτει η κοινωνία στην οποία ζούμε.

Η αρχαία ελληνική πόλις

Κεντρική θέση ως πρότυπο και παράδειγμα στην αυτοθέσμιση της κοινωνίας για την σκέψη του Καστοριάδη έχει η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας με κορυφαίο δείγμα την αθηναϊκή δημοκρατία, διευκρινίζοντας ωστόσο ότι μόνο ως σπέρμα σκέψης μπορούμε να λάβουμε σήμερα το παράδειγμα της αθηναϊκής δημοκρατίας.

Αυτό που επισημαίνεται είναι ότι "ο Αθηναίος πολίτης είναι ένας πολίτης για τον οποίο η τέχνη και η φιλοσοφία έχουν γίνει τρόπος ζωής". Αυτή είναι η αληθινή απάντηση, η συγκεκριμένη απάντηση της αρχαίας δημοκρατίας στο ερώτημα σχετικά με το "αντικείμενο" της πολιτικής θέσμισης.

Επομένως το ερώτημα τι οφείλει να πραγματοποιήσει η θέσμιση της κοινωνίας, είναι ένα ερώτημα που απασχολούσε διαρκώς τους Έλληνες. Στην περίπτωση της Αθήνας, έδωσαν την εξής απάντηση: την δημιουργία ανθρωπινων όντων που ζουν μαζί με την ομορφιά, που ζουν μαζί με την σοφία και που αγαπούν το κοινό καλό.

Αυτό το ιστορικό πρότυπο μας δείχνει ότι οι κοινωνίες μπορούν να αυτοπροσδιοριστούν, όταν το θελήσουν, και να δημιουργήσουν από μόνες τους τους νόμους και τις αξίες μέσα στις οποίες θέλουν να ζήσουν.

Διανοούμενοι και ιστορία

Το εύρος και την οξύτητα της κριτικής σκέψης του Καστοριάδη, χάριν συντομίας, μπορούμε να συμπυκνώσουμε στο κεφάλαιο "Διανοούμενοι και ιστορία".

Σε αυτό επισημαίνει την αξιοθρήνητη πλευρά της δραστηριότητας των διανοουμένων, που κυριαρχώντας με το έργο τους στις φαντασιακές σημασίες της κοινωνίας δεν προσέφεραν τίποτα περισσότερο από την νομιμοποίηση των υπάρχουσών εξουσιών. Π.χ. η αποθέωση της πραγματικότητας στο εγγελιανό σύστημα (Χέ-

γκελ) "ό,τι είναι πραγματικό είναι ορθολογικό" και από το Νίτσε η "αθώτητα του γίνεσθαι".

Υπογραμμίζει χαρακτηριστικά: "Πρέπει κάποτε να τελειώνουμε με αυτό το εκκλησιαστικό, ακαδημαϊκό και λογοτεχνικό σέβας. Πρέπει τελικά να μιλήσουμε για την σύφιλη αυτής της οικογένειας, της οποίας προφανώς τα μισά μέλη πάσχουν από γενικευμένη παράλυση. Πρέπει να πιάσουμε από το αυτί τον θεολόγο, τον εγγελιανό, τον νιτσεικό, τον χαϊντεγκεριανό και να τους οδηγήσουμε στα στρατόπεδα της Κόλυμα, του Άουσβιτς, στα ρώσικα ψυχιατρεία, στις αίθουσες βασανιστηρίων της αργεντινής αστυνομίας και να απαιτήσουμε να μας εξηγήσουν εδώ και τώρα και δίχως υπεκφυγές το νόημα των εκφράσεων "πάσα εξουσία εκ Θεού", "ό,τι είναι πραγματικό είναι ορθολογικό", "αθώτητα του γίνεσθαι" ή "η ψυχή ισοδυναμεί με την παρουσία των πραγμάτων". Αυτό το φανταστικό αμάλγαμα παρουσιάζεται όταν ο διανοούμενος πετυχαίνει, ύπιστο κατόρθωμα, να συνδέσει την κριτική της πραγματικότητας με την λατρεία της δύναμης και της εξουσίας."

Εμείς μπορούμε να προσθέσουμε ό,τι πραγματικός διανοούμενος είναι εκείνος που αντιστέκεται στην λατρεία της εξουσίας, αγωνίζεται για την κοινωνική δικαιοσύνη, αναδεικνύει την γνώση της κοινωνικής απελευθέρωσης, την πρωτοτυπία και την καινοτομία στην ανθρωπινή δημιουργία. Ο Κ.Κ. δεν υπηρετεί απλά αυτές τις αξίες με το έργο του, αλλά συμβάλει στην διάγνωση της ιστορίας για να απαλλαχθούμε από την "δουλεία" της παράδοσης στον κόσμο των ιδεών.

*Ο Βασίλης Τακτικός είναι διευθυντής της διμηνιαίας πολιτικής επιθεώρησης "ΑΝΑΔΡΑΣΗ".

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ ΣΤΟΝ ΜΑΡΞΙΣΜΟ

" Καστοριάδης και Μαρξ", εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 2004.

του Κωνσταντίνου Ράντη

Ένα του βιβλίου είναι η κριτική του Καστοριάδη στην μαρξιστική θεωρία. Ως γνωστόν, ο Καστοριάδης άσκησε στο πρώτο μέρος του κεντρικού του έργου "Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας", στην εποχή του ειρωνικά λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού, μία για την εποχή της ριζοσπαστικής κριτικής στην θεωρία του Μαρξ. Ήταν η αφετηρία για την διατύπωση και έκθεση της δικής του επαναστατικής θεωρίας. Σήμερα είναι αναγκαίο υπό το φως της σύγχρονης έρευνας σχετικά με την μαρξιστική θεωρία να εξετασθεί κατά πόσον η κριτική του Καστοριάδη είναι πρωτοποριακή και έγκυρη.

Η κριτική του Καστοριάδη στον μαρξισμό είναι ριζοσπαστική και εμπεριστατωμένη, μολονότι ενίοτε δεν ακολουθεί κατά γράμμα τα κείμενα του Μαρξ. Ίσως αυτό να χαρακτηρίζει όλους τους μεγάλους στοχαστές, να συλλαμβάνουν την ουσία και να μην χάνονται σε επουσιώδεις λεπτομέρειες. Η κριτική του δεν είναι μονόπλευρη, αφού ανιχνεύει και το "άλλο στοιχείο" στον Μαρξ, αλλά το συρρικνώνει υπερβολικά. Αυτό είχε να κάνει με την πολιτική κριτική, την οποία άσκησε στον "ανύπαρκτο σοσιαλισμό", γι' αυτό άλλωστε δεν ξεχωρίζει αυστηρά την μαρξιστική θεωρία από την μαρξιστική πρακτική, που έχει πολλές εκδοχές: την σταλινική, την λενινιστική, την μαοϊκή εκδοχή και πιθανόν και άλλες. Η συστηματοποίηση της μαρξιστικής θεωρίας, η οποία δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή ως ερμηνευτική προσέγγιση στις μέρες μας, πιστοποιεί ένα βαθύ ρήγμα στην μαρξιστική θεωρία μεταξύ τεχνικο-οικονομικού και πρακτικο-αξιολογικού στοιχείου, που μένουν ασυμφιλίωτα και αδιαμεσολάβητα. Αυτή η διάγνωση του Καστοριάδη συμβαδίζει με την πρόθεσή του να ανοικοδομήσει ένα δικό του συστηματικό πρόταγμα, αυτό της αυτονομίας, όπου θα διαμεσολαβηθούν εν τέλει θεωρία και πράξη. Χωρίς να εξετάσουμε το δικό του πρόταγμα και παραμένοντας στην κριτική που ασκεί στην μαρξιστική θεωρία, βρίσκεται πολύ εγγύτερα στον Μαρξ απ' ό,τι ο ίδιος

θέλει να πιστεύει: στις καλύτερες στιγμές του είναι ένας μαρξιστής, αφού αφομοιώνει στοιχεία της μαρξιστικής θεωρίας, άσχετα αν μόνον έμμεσα παραδέχεται για την μαρξιστική θεωρία "ότι ενσαρκώνει μια από τις ριζοσπαστικότερες, έστω και αποτυχημένες, απόπειρες για κριτική της υπάρχουσας κοινωνική τάξης".

Παραδείγματα επιτυχημένης ενσωμάτωσης της μαρξιστικής θεωρίας στο φιλοσοφικό σκέπτεσθαι του Καστοριάδη είναι η προσπάθεια αναδιατύπωσης από αυτόν της σχέσης μεθόδου και περιεχομένου, της σχέσης θεωρίας και πράξης ή της προσπάθειας κριτικής στην αναγωγή της διαλεκτικής σε οντολογία, που αφορά όμως τον Engels και τα συστήματα των θεωρητικών του "ανύπαρκτου σοσιαλισμού" και όχι την ίδια την μαρξιστική θεωρία. Η ίδια η μαρξιστική διαλεκτική είναι απορριπτέα από τον Καστοριάδη, διότι κατά την γνώμη του μια αυστηρά εμμενής κριτική δεν υπερβαίνει την πραγματικότητα, αλλά είναι απλώς και μόνον μέρος της. Το απόλυτα νέο, που οραματίζεται και νοσταλγεί ο Καστοριάδης, δεν μπορεί σίγουρα να προκύψει μέσω της εμμενούς κριτικής, για τον απλούστατο λόγο ότι ένα απόλυτα νέο δεν υπάρχει για την υλιστική διαλεκτική. Το νέο γι' αυτήν έγκειται στις απραγματοποίητες δυνατότητες του υπάρχοντος, δεν είναι προϊόν καμιάς παρθενογένεσης ή για να μιλάμε με όρους της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας του Καστοριάδη "δημιουργίας εκ του μηδενός". Αυτά τα παραδείγματα φωτίζουν την σχέση του Καστοριάδη με τον πατέρα της ριζοσπαστικής κοινωνικής θεωρίας και φιλοσοφικής κριτικής και τον

φέρνουν εγγύτερα σε αυτόν. Ο "φόνος του πατέρα", σύμφωνα με την φροϋδική ερμηνεία στο "Τοτέμ και ταμπού" και αργότερα στον "Μωυσή" είναι ένας φόνος που καθαγιάζει στο τέλος τον πατέρα.

Η κριτική του Καστοριάδη στην μαρξιστική θεωρία μπορούμε να πούμε ότι συνέβαλε στις περαιτέρω αναζητήσεις σχετικά με αυτήν και μάλιστα κατά έναν διπλό τρόπο. Από την μια έδειξε την στρεβλή πρόσληψη και ερμηνεία της από τους θεωρητικούς του "ανύπαρκτου σοσιαλισμού". Από την άλλη η αμείλικτη κριτική, την οποία απηύθυνε ο Καστοριάδης στο σύνολο της μαρξιστικής θεωρίας, χωρίς να ξεχωρίζει τις περισσότερες φορές τον Μαρξ από τους μαρξιστές, αδικεί τον Μαρξ κατάφωρα, συρρικνώνει σε επικίνδυνο βαθμό το "άλλο στοιχείο" του και κατατάσσει τον Μαρξ σχεδόν αποκλειστικά στους θεωρητικούς του θετικιστικού εργαλειολογικού λόγου. Παρ' όλα αυτά ο Καστοριάδης με την κριτική του συνέβαλε άμεσα ή έμμεσα στην περαιτέρω αναζήτηση και ανάδειξη αυτού του "άλλου στοιχείου" της μαρξιστικής θεωρίας, το οποίο στην δική του κριτική εμφανίζεται σχεδόν σχηματικά. Χωρίς μια τέτοιου είδους κριτική, δεν θα μπορούσε να έρθει εκ νέου στο προσκήνιο αυτό το "άλλο στοιχείο" της μαρξιστικής θεωρίας, έστω και αν αυτό δεν είναι στις προθέσεις του Καστοριάδη.

Εσωτερικές ανταγωνιστικές και αμφίρροπες τάσεις χαρακτηρίζουν και το έργο του Καστοριάδη, όπως και κάθε μεγάλου στοχαστή. Αυτές δεν καταγράφονται με αφέλεια στις αρνητικές συνέπειες του έργου του, αλλά είναι εξίσου εποικοδομητικές στιγμές. Το γεγονός ότι το "άλλο

στοιχείο" της μαρξιστικής θεωρίας είναι συρρικνωμένο και αδύναμο στην ερμηνεία που επιχειρεί ο Καστοριάδης, έχει να κάνει με την ολοφάνερη υποκειμενική του πρόθεση να ξεπεράσει την μαρξιστική θεωρία. Έτσι ξεγλιστρούν μέσα από τα πυκνά δίκτυα των ιστορικοφιλοσοφικών αστερισμών του γόνιμες, αντικειμενικές στιγμές και μοτίβα της μαρξιστικής θεωρίας, στοιχεία τα οποία είναι αλήθεια ότι προκύπτουν πολλές φορές μόνον όταν αναγνωσθούν ενάντια στον ίδιο τον Μαρξ, όπως η ουτοπία της σχέσης κοινωνίας και φύσης, ο μη οντολογικός χαρακτήρας της μαρξιστικής διαλεκτικής, η προτεραιότητα του αντικειμένου. Ακριβώς αυτά τα στοιχεία είναι εκείνα τα οποία υπό την σημερινή ιστορικοφιλοσοφική συγκυρία της οικονομικής κρίσης που διαρκεί μεν, αλλά η δυναμική της δεν φαίνεται να οδηγεί σε άμεση κατάρρευση του καπιταλισμού, και μάλιστα υπό την μορφή ενός φυσικού νόμου, επαναφέρουν την μαρξική θεωρία στο προσκήνιο της κριτικής ή ριζοσπαστικής θεωρίας και της φιλοσοφικής κριτικής.

Στο βιβλίο εξετάζονται μεταξύ άλλων πολλά επίκαιρα θέματα της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας, όπως ο νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους στον ύστερο καπιταλισμό, το ερώτημα αν πραγματοποιείται η εμπραγμάτωση ή πραγματοποίηση, η εγκυρότητα της μαρξικής κατηγορίας της κρίσης και της αντίφασης που τελούν στις μέρες μας υπό αμφισβήτηση, η σχέση της τεχνικής, του τύπου της κοινωνίας και του πολιτισμού, ο πλουραλιστικός τρόπος ζωής και η υποτιθέμενη εξάλειψη των κοινωνικών τάξεων, και τέλος αν η διαλεκτική μέθοδος είναι μια συνηθισμένη μέθοδος.

Ο Καστοριάδης με την κριτική του συνέβαλε άμεσα ή έμμεσα στην περαιτέρω αναζήτηση και ανάδειξη αυτού του "άλλου στοιχείου" της μαρξιστικής θεωρίας, το οποίο στην δική του κριτική εμφανίζεται σχεδόν σχηματικά. Χωρίς μια τέτοιου είδους κριτική, δεν θα μπορούσε να έρθει εκ νέου στο προσκήνιο αυτό το "άλλο στοιχείο" της μαρξιστικής θεωρίας, έστω και αν αυτό δεν είναι στις προθέσεις του Καστοριάδη.

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

του Βασίλη Τακτικού*

Όσο οι "εκπρόσωποι" του Θεού, οι ιεράρχες εκλέγονται μεταξύ τους ερήμην του λαού της Εκκλησίας και όσο οι εκπρόσωποι του λαού, οι πολιτικοί από την τριγωνική σχέση media - χρήματος και εξουσίας, δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα μας προκύψει γνήσια συμμετοχική δημοκρατία.

Ο χαμηλός δείκτης αξιοπιστίας των αντιπροσωπευτικών θεσμών, δηλαδή της Εκκλησίας, του κράτους και των κομμάτων, που αναδεικνύεται και καταμετράται τελευταία από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τις δημοσκοπήσεις κάνει πιο επίκαιρο το ζήτημα της συμμετοχικής δημοκρατίας και αυτοέκφρασης της κοινωνίας, ένα ζήτημα που τίθεται και στο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ.

Καθ' όσον μάλιστα η κρίση αξιοπιστίας ομολογείται επισήμως και ως κρίση των θεσμών αυτών, θα μπορούσαμε να την εκλάβουμε σαν την κορυφή του παγόβουνου της διαπλεκόμενης εξουσίας με το χρήμα και του σφετερισμού της εκπροσώπησης, που γεννά όλα αυτά τα φαινόμενα διαφθοράς και σήψης, όπως μας δείχνουν οι αποκαλύψεις.

Ποιος όμως από τους επίσημους πρωταγωνιστές της πολιτικής σκηνής και της εξουσίας μπορεί να προχωρήσει παραπέρα από τις επισημάνσεις αυτές στην γενεσιουργό αιτία του σφετερισμού της εκπροσώπησης και να προτείνει εναλλακτικές πολιτικές γνήσιας δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών, θίγοντας χωρίς άλλο και κατεστημένα συμφέροντα που περιπλέκουν το πρόβλημα;

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου ομολογουμένως έχει θίξει αυτά τα ζητήματα δημοκρατικής εκπροσώπησης και ελέγχου από την κοινωνική βάση μέσα από το πρόταγμα της συμμετοχικής δημοκρατίας σε όλα τα

επίπεδα του κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά ακόμα και της Εκκλησίας, θέτοντας μάλιστα προσφάτως το αίτημα διαχωρισμού Εκκλησίας και Κράτους.

Πώς όμως υλοποιείται μια τέτοια ειλικρινής πρόθεση, προκειμένου να αλλάξει το ίδιο το σύστημα της εκπροσώπησης και της επικοινωνιακής διαμεσολάβησης που ορίζει τους πρωταγωνιστές της πολιτικής, όπως όλοι γνωρίζουμε;

Γιατί προοδευτικές προθέσεις υπήρξαν και στο παρελθόν, αλλά ο αείμνηστος τότε υπουργός Αντώνης Τρίτσης "αδειάστηκε" από το ίδιο του το κόμμα και το Α. Παπανδρέου, όταν πήγε να υλοποιήσει αυτόν τον διαχωρισμό, θίγοντας τα οικονομικά "κεκτημένα" της εκκλησιαστικής διοίκησης.

Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι το πισωγύρισμα τότε έγινε για το πολιτικό κόστος, το οποίο τελικά δεν διέσωσε το ΠΑΣΟΚ από την ήττα του 1989.

Εάν σήμερα από το ΠΑΣΟΚ ακούσουμε ότι τότε ήταν διαφορετικό το πολιτικό κλίμα, το οποίο πλέον έχει αλλάξει, μετά από τις συνταρακτικές αποκαλύψεις των Μ.Μ.Ε. για την εκκλησιαστική διοίκηση, τότε επιτρέψτε μας να αμφισβητήσουμε αυτήν την επιφανειακή κοινή λογική που διαμορφώνουν κατά το δοκούν τα Μ.Μ.Ε. με συνυπεύθυνους τους εκπροσώπους του λαού.

Γιατί τα Μ.Μ.Ε., στα πλαίσια μιας ελλειμματικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, δεν έχουν στα

θερή γραμμή πλεύσης και μπορούν να αλλάξουν ξανά το κλίμα υπέρ των αυταρχικών και σκοταδιστικών αντιλήψεων, όταν μέσα από μια διαφορετική συγκυρία κάτι τέτοιο θα τους είναι βολικό και θα εξυπηρετεί την ηγεμονία τους.

Ας μην ξεχνάμε όλον αυτόν τον σχετικά πρόσφατο εθνικιστικό οίστρο και την υστερία που εξέθρεψαν την δεκαετία του 90, σηκώνοντας και την δημοτικότητα του Χριστόδουλου στα ύψη, σε αντίθεση βέβαια με την μανία αποκαθήλωσης του μύθου, που επέδειξαν τις τελευταίες μέρες. Ο αντιφατικός ρόλος της μιντιοκρατίας στην άνοδο και την πτώση των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής, όπως συμβαίνει τώρα με τον Χριστόδουλο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Τουναντίον φαίνεται ότι επιδιώκεται ως απόδειξη της παντοδυναμίας τους, την οποία οι πολιτικοί οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν, εάν θέλουν να έχουν την εύνοιά τους.

Με άλλα λόγια ας μην έχουμε αυταπάτες. Η απαξίωση των συντηρητικών και παραδοσιακών θεσμών της κοινωνίας δεν οδηγεί αυτομάτως σε ουσιαστικές προοδευτικές μεταρρυθμίσεις, ιδίως όταν η δύναμη της εξουσίας περνά στην μιντιοκρατία, πίσω από την οποία βρίσκονται τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα που υπαγορεύουν πολιτική.

Από την άλλη μεριά, η συμμετοχική δημοκρατία δεν καταξιώνεται μόνο με την καθολική ψηφοφορία και την αρχή της επικουρικότητας, μέσα από την διαδικασία αποκέντρωσης των αποφάσεων. Αυτό μπορεί να είναι μια βελτίωση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αλλά όχι το σημερινό ζητούμενο. Προϋπόθεση για την συμμετοχική δημοκρατία είναι η θέσμιση της Κοινωνίας των Πολιτών στο σύστημα διακυβέρνησης, η ύπαρξη δυνατοτήτων και κινήτρων συμμετοχής στις εθελοντικές

οργανώσεις και στην εθελοντική πολιτική, ώστε οι συμμετέχοντες να αφιερώσουν τον χρόνο τους σε μια ουσιαστική υπόθεση.

Όσο όμως υφίσταται ο άδηλος "ιστορικός συμβιβασμός" κομμάτων και μιντιοκρατίας, με τα κόμματα διαχειριστές της εξουσίας και τα media να καθορίζουν την επικοινωνιακή πολιτική και την ανάδειξη πρωταγωνιστών, δεν πρόκειται να υπάρξουν ουσιαστικά κίνητρα συμμετοχής για τον πολίτη, αφού δεν έχει καμία δυνατότητα να παρέμβει στην ποιότητα της πολιτικής.

Γιατί είναι αυταπάτη να πιστεύει κανείς πως θα αλλάξει κάτι στην ποιότητα της πολιτικής με την απλή συμμετοχή σε μια ψηφοφορία, τα θέματα της οποίας έχουν επιλεγεί από κάποιους άλλους αξιωματούχους του κόμματος ή της μιντιοκρατίας.

Όσο οι "εκπρόσωποι" του Θεού, οι ιεράρχες εκλέγονται μεταξύ τους ερήμην του λαού της Εκκλησίας και όσο οι εκπρόσωποι του λαού, οι πολιτικοί από την τριγωνική σχέση media - χρήματος και εξουσίας, δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα μας προκύψει γνήσια συμμετοχική δημοκρατία.

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου, σε ό,τι αφορά τους εκπροσώπους της εκκλησιαστικής διοίκησης, έχει διατυπώσει την θέση για τον εκδημοκρατισμό της Εκκλησίας, όπως και για τον εκδημοκρατισμό του κόμματός του. Αυτό όμως που απομένει είναι να κόψει τον γόρδιο δεσμό του κόμματός του με την μιντιοκρατία μέσα από την παράλληλη ενίσχυση των σχέσεών του με τα χιλιάδες περιφερειακά και επαρχιακά μέσα που είναι πιο κοντά στον πολίτη.

* Ο Βασίλης Τακτικός είναι διευθυντής του περιοδικού "ΑΝΑΔΡΑΣΗ"

Ο αντιφατικός ρόλος της μιντιοκρατίας στην άνοδο και την πτώση των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής, όπως συμβαίνει τώρα με τον Χριστόδουλο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Τουναντίον φαίνεται ότι επιδιώκεται ως απόδειξη της παντοδυναμίας τους, την οποία οι πολιτικοί οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν, εάν θέλουν να έχουν την εύνοιά τους.

ΜΠΟΡΟΥΝ ΟΙ ΜΚΟ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ;

του Νικήτα Λιοναράκη*

Πριν απαντηθεί το ερώτημα, θα πρέπει να απαντηθεί μία προκαταβολική ένσταση. Έχουν σχέση τα κόμματα με τις Μ.Κ.Ο.;

Πολλοί πιστεύουν πως όχι. Η άποψη αυτή βολεύει. Εάν υπάρχει μόνο ένα εργαλείο άσκησης πολιτικής - η έννοια "κόμμα"-, τότε υπάρχει και ένα βολικό μονοπώλιο. Ότι και αν συμβεί, τα "πρόβατα πάλι θα γυρίσουν στο μαντρί". Διότι "ένα είναι το μαντρί"! Η έννοια "κόμμα"!

Η πραγματικότητα διαφέρει. Πολλά από τα πλέον ριζοσπαστικά μυαλά δεν βρίσκονται πλέον σε κόμματα. Βρίσκονται σε Μ.Κ.Ο. Και ενώ οι πολίτες εγκαταλείπουν μαζικά τα κόμματα, ο αριθμός των Μ.Κ.Ο. και των μελών τους πολλαπλασιάζονται. Παράγουν πολιτικές και νέες ιδέες. Τα μη κρατικά υποκείμενα, όπως είναι σωστότερα να ονομάζουμε τις Μ.Κ.Ο., είναι πολιτικοί οργανισμοί, λειτουργούν παράλληλα και διεκδικούν τον ίδιο "δημόσιο χώρο" που, επί διακόσια χρόνια, μονοπωλούσαν τα κόμματα.

Το 2005 είναι σημαντικό για το μέλλον των κομμάτων. Ο Συνασπισμός και το ΚΚΕ έκαναν τα συνέδριά τους, το ΠΑΣΟΚ ακολουθεί με μεγάλες φιλοδοξίες για καινούργιες μορφές "συμμετοχικής δημοκρατίας" και η ΝΔ αναδιαρθρώνεται για να μπορέσει να κυβερνήσει. Έχουν άραγε κάτι να διδαχθούν από τις Μ.Κ.Ο.; Μπορούν να ανανεωθούν μέσω πρακτικών που υλοποιούν ήδη οι Μ.Κ.Ο.; Η απάντηση είναι ναι! Για να τεκμηριώσω τον ισχυρισμό θα επικαλεστώ μόνο μία. Την Greenpeace.

A. Θα φαινόταν αστείο να

κατηγορήσει κανείς την Greenpeace, ως μη διεθνή οργάνωση! Είναι, μάλλον, το υπόδειγμα της διεθνοποίησης. Και όμως. Το Global Programme, που υιοθέτησε πέρσι, κάνει αυτοκριτική και αποδέχεται ότι ακόμα και ένα τέτοιο υπόδειγμα διεθνοποιημένης Μ.Κ.Ο., απέχει πολύ από τις ανάγκες του παγκοσμιοποιημένου πλανήτη μας! Υιοθέτησε, λοιπόν, την πλέον ριζοσπαστική θεώρηση του κόσμου. Αυτή που καταθέτουν όλοι οι μη δυτικοί "που έμειναν και μένουν αποκλεισμένοι από την ιστορία". Όπως διατυπώνεται στην επιστήμη (Εντ. Σαϊτ) και στα πεδία που πράγματι διεξάγεται "μάχη ιδεών" (χώρος Μ.Κ.Ο., Παράλληλα Φόρα στις Παγκόσμιες Διασκέψεις του ΟΗΕ, Πόρτο Αλέγκρε). Αποδέχθηκε ότι η ευρωκεντρική οπτική και ο αναπτυσσόμενος κόσμος είναι ένα μόνο τμήμα του πολύπλοκου κόσμου μας και δεσμεύτηκε να παγκοσμιοποιηθεί περαιτέρω, εγκαταλείποντας την δυτική οπτική της. Η θεώρηση αυτή δεν βρίσκεται καν στις ορατές προτεραιότητες των κομμάτων (βλ. υπόθεση δασμών και επιδοτήσεων στο βαμβάκι που οδηγούν στην πενία τους φτωχούς της γης).

B. Τα κόμματα μπορούν να διδαχθούν πολλά από την "μη κρίση" της συμμετοχής σε Μ.Κ.Ο. Την ώρα, δηλαδή, που τα κόμματα χάνουν μέλη και ελάχιστοι εμπνέονται από την δράση τους, η Greenpeace πείθει, εμπνέει και αυξάνει συνεχώς τα μέλη της! Ο αριθμός των τακτικών μελών-υποστηρικτών της στην Ελλάδα, φθάνει τις 17.000! Οι έκτακτοι υποστηρικτές της είναι

Τα κόμματα μπορούν να διδαχθούν πολλά από την "μη κρίση" της συμμετοχής σε Μ.Κ.Ο. Την ώρα, δηλαδή, που τα κόμματα χάνουν μέλη και ελάχιστοι εμπνέονται από τη δράση τους, η Greenpeace πείθει, εμπνέει και αυξάνει συνεχώς τα μέλη της!

ακόμα περισσότεροι! Και μπορεί να κινητοποιήσει χιλιάδες άλλους, στις καμπάνιες της (βλ. μεταλλαγμένα)! Από τα μέλη ελάχιστα εγκαταλείπουν την οργάνωση και ελάχιστοι αισθάνονται ότι η συμμετοχή τους δεν έχει νόημα. Η αιτία θα πρέπει να αναζητηθεί σε αυτόν ακριβώς τον όρο. Στο "νόημα". Οι πολίτες θεωρούν πως η συμμετοχή τους στα κόμματα "δεν έχει νόημα", ενώ η αντίστοιχη στην Greenpeace (και σε άλλες Μ.Κ.Ο.) "έχει νόημα".

- Έχει σαφή, συνεπή ιδεολογία και στόχους που αφορούν όλο τον κόσμο.
- Αποτελεσματικότητα στην δράση και απλή διαδικασία σύμπλευσης στον αγώνα που κάνει.

Γ. Τα κόμματα μπορούν να διδαχτούν κυρίως από το οργανωτικό μοντέλο της. Η Greenpeace δεν ψάχνει για μέλη που θα τα παρουσιάζει "ως ένδειξη ισχύος" ή για να "φέρουν ψήφους". Δεν είναι - και δεν θέλει να γίνει - "μαζική οργάνωση". Η συμμετοχή στην Greenpeace είναι διαφοροποιημένη και εξατομικευμένη. Θέλει τόσα και τέτοια μέλη που να την κάνουν ικανή να πετυχαίνει τους σκοπούς της.

Μέλη - με διαφοροποιημένο ρόλο - είναι οι εκλεκτορες της νομικής συλλογικότητας και η διοίκηση που εκλέγουν. Το ίδιο και τα στελέχη του Γραφείου. Το ίδιο και οι ακτιβιστές στις "actions" (ο όρος αποτελεί την πεμπουσία της Greenpeace και η ίδια τον ερμηνεύει ως "δυναμικές διαμαρτυρίες"). Το ίδιο και οι νέοι με τα πορτοκαλί σακάκια στους δρόμους. Το ίδιο και οι τακτικοί υποστηρικτές στις καμπάνιες. Ακόμα πιο διαφοροποιημένα μέλη είναι οι έκτακτοι υποστηρικτές (αυτοί που διαλέγουν την εκστρατεία που τους ενδιαφέρει και πέραν τούτου ουδέν). Διαφοροποιημένα μέλη και οι περιστασιακοί ή μόνιμοι εθελοντές.

Δ. Τα κόμματα εξακολουθούν να προσδιορίζουν εαυτά με βάση παραδοσιακά κλισέ. Η Greenpeace (όπως και κάθε σύγχρονος άνθρωπος) δεν είναι εύκολο να καταταγεί με βάση τις παλιές ιδεολογίες. Αδυνατώ να απαντήσω εάν είναι δεξιά ή αριστερή; Σίγουρα πάντως δεν προσβλέπει προς τον σοσιαλισμό. Ούτε συντάσσεται με το νεοφιλελευθερισμό. Δεν ψηφίζει ΠΑΣΟΚ,

ΝΔ, ΣΥΝ ή ΚΚΕ. Δεν είναι "κατά των επιχειρήσεων" (τους προτρέπει για μεγαλύτερη "κοινωνική ευθύνη"), ούτε "κατά της παγκοσμιοποίησης". Συνεργάζεται με κάθε κυβέρνηση, αλλά δεν στηρίζει καμία. Δεν διεκδικεί δε εξουσία. Διότι έχει ..... την μεγαλύτερη! Να λύνει τα προβλήματα του περιβάλλοντος!

Και η ιδεολογία της; Σαφέστατη στα θέματα περιβάλλοντος, στο "όχι εθνικισμός", υπέρ "παγκόσμιων απαντήσεων και διεθνών λύσεων", στην ανεξαρτησία από πολιτικές, θρησκευτικές, οικονομικές ιδεολογίες (not linked with ideologies).

Ε. Χρήσιμο είναι να προσέξουν και μία ακόμα νέα αρχή της Greenpeace. Το mass-networking. Αφού δεν διεκδικεί την εξουσία, δεν έχει νόημα το κυνήγι της ισχύος. Παράλληλα δεν επιδιώκει να κυριαρχήσει μεταξύ των Μ.Κ.Ο. Γι' αυτό δεν στοχεύει σε πάγιες συνενώσεις ισχύος (σαν τις επιχειρήσεις), ούτε σε πάγιες δευτεροβάθμιες συνεργασίες με άλλες Μ.Κ.Ο. Δεν πάσχει, όμως, ούτε από αγοραφοβία. Επιδιώκει δικτυώσεις και ad hoc εναλλασσόμενες συνεργασίες. Με άλλες Μ.Κ.Ο., με τοπικές ομάδες, με μεμονωμένες προσωπικότητες. Το mass networking αποτελεί την μοναδική συνταγή αποτελεσματικής πολιτικής συνεργασίας (όχι μόνο για Μ.Κ.Ο.) σε συνθήκες κοινωνικής πολυπλοκότητας!

ΣΤ. Η Greenpeace δεν κολλάει αφίσες, δεν κάνει ομιλίες στα μέλη. Κάνει actions (δράσεις) και καμπάνιες. Ο λόγος ύπαρξης μίας Μ.Κ.Ο. δεν είναι η αναπαραγωγή της. Είναι να λύνει προβλήματα. Και τα προβλήματα δεν λύνονται με μόνη την επεξεργασία θέσεων. Ούτε με την ζύμωση μεταξύ των μελών. Ούτε, φυσικά, με την άσκηση αντιπολίτευσης ή με την αναμονή κατάληψης της εξουσίας. Άρα οι actions αποτελούν την αυτονόητη κατάληξη κάθε πολιτικής. Και αντίστροφα. Καμία πολιτική δεν έχει νόημα, εάν δεν καταλήξει σε actions.

*Δημοσιογράφος και αντιπρόεδρος της Greenpeace

(Το εν λόγω άρθρο δημοσιεύτηκε στον Επενδυτή στις 26/2/05.)

Ο λόγος ύπαρξης μίας ΜΚΟ δεν είναι η αναπαραγωγή της. Είναι να λύνει προβλήματα. Και τα προβλήματα δεν λύνονται με μόνη την επεξεργασία θέσεων. Ούτε με την ζύμωση μεταξύ των μελών. Ούτε, φυσικά, με την άσκηση αντιπολίτευσης ή με την αναμονή κατάληψης της εξουσίας.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΜΙΝΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΠΙΣΗ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ

—Του Γιώργου Αμβροσίου*

Εάν πλήρωνε τους λογαριασμούς και η μιντιοκρατία, όπως πληρώνουν όλοι, θα το έβαζαν στα πόδια από μόνοι τους.

Το φαινόμενο του συγκεντρωτισμού των Μ.Μ.Ε. και της υπαγωγής τους σε οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με την θέσπιση κανόνων διαφάνειας, αλλά και ουσιαστικού ελέγχου των εν λόγω επιχειρήσεων. Πρέπει να δοθεί το σύνθημα ότι το να έχεις ΜΜΕ δεν θα σου λύσει όλα τα προβλήματα, αλλά αντιθέτως θα μπορούσε να σου δημιουργήσει περισσότερα. Δεν μπορεί να θέλουμε να βάλουμε φρένο στην εξάπλωση και την διαπλοκή των ΜΜΕ με τα οικονομικά συμφέροντα και να επιτρέπουμε στους ιδιοκτήτες να χρωστάνε τα μαλλιά τις κεφαλές τους σε ΟΤΕ, ΔΕΗ, εφορία, ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΤΣΠΕΑΘ κ.λπ. Αν κάποιους τους βάλει χέρι και υποχρεωθούν να είναι συνεπείς, τότε θα το βάλουν στα πόδια μόνοι τους. Πώς τους επιτρέπουν να πουλάνε DVD με Φ.Π.Α. 4% που αφορά πώληση εφημερίδας, όταν η πώληση του DVD έχει κανονικά Φ.Π.Α. 18%; Αν θέλουν να βάλουν χέρι στην διαπλοκή, έχουν τρόπους.

Όσον αφορά τις δυνατότητες των περιφερειακών μέσων, επί σειρά ετών αρθρογραφώ και αγωνίζομαι για να αποκτήσουν τα επαρχιακά ΜΜΕ την θέση που τους αξίζει. Χρόνια τώρα, μιλάμε για ουσιαστική εφαρμογή του νόμου που καθορίζει ότι το 30% της κρατικής διαφήμισης θα πηγαίνει στα επαρχιακά ΜΜΕ. Και γιατί να είναι μόνο 30% και όχι παραπάνω; Η κυβέρνηση Σημίτη στα πρώτα έξι χρόνια βάλτωσε το νόμο για τα καλά και μόνο τα τελευταία δυο χρόνια άρχισε να εφαρμόζει το νόμο και μάλιστα όχι επαρκώς. Είναι ενδεικτικό ότι από την Ολυμπιάδα, κανένα ΜΜΕ της επαρχίας δεν πήρε διαφήμιση ούτε ένα ευρώ. Όλα τα λεφτά η κα Αγγελοπούλου τα έδωσε στα αθηναϊκά ΜΜΕ. Τώρα φυσικά, ίσως το έχει

μετανιώσει. Είναι όμως αργά. Και να ήταν μόνο αυτό! Ένα σωρό άλλα παραδείγματα θα μπορούσα να αναφέρω.

Θέλετε να περιορίσετε το πρόβλημα της διαπλοκής των ΜΜΕ με τα οικονομικά συμφέροντα; Βάλτε αυστηρούς όρους στο ποιος έχει το δικαίωμα να έχει εφημερίδα. Και επειδή δεν μπορεί να εμποδίσεις την ελευθερία του τύπου, κάνετε κάτι άλλο. Όσοι δεν θα πληρούν τις προϋποθέσεις, δεν θα τους απαγορεύεται να κυκλοφορούν. Θα κυκλοφορούν, αλλά δεν θα έχουν το δικαίωμα να έχουν καμία κρατική δημοσίευση ή διαφήμιση. Αν γίνει αυτό, τότε δεν χρειάζεται να μπει σε εφαρμογή ο νόμος για τον βασικό μέτοχο.

Σχετικά με την δυνατότητα των πολιτικών κομμάτων να αντιμετωπίσουν τις αρνητικές επιδράσεις του συγκεντρωτισμού των Μ.Μ.Ε., είναι σίγουρο ότι όταν τρέχεις στον εκδότη και ζητιανεύεις κάποια λεπτά της ώρας δημοσιότητα ή κάποια καλή θέση στην πρώτη σελίδα για να προβάλεις τις απόψεις σου, τότε δεν μπορεί να κάνεις τίποτα. Διότι όπως λέει ο λαός μας, δεν μπορείς να επιβιώσεις όταν διαπνέεσαι από την φιλοσοφία του σκύλου που και "πηδάει και σκούζει".

Είναι αδιαμφισβήτητο πως το πρόβλημα επιτείνεται και από το έλλειμμα παραγωγής πολιτικής σκέψης. Αυτό που γίνεται σήμερα είναι μια λύση. Αρκεί τα όσα γράφουμε να τα διαβάσει κάποιος, να τα αξιολογήσει και να έχει διάθεση να τα αξιοποιήσει. Διότι και ο Σημίτης μας τραπέζωνε στο Μαξίμου και στο τέλος μας έμεινε ο καπνιστός σολομός.

*Ο Γ. Αμβροσίου είναι εκδότης της εφημερίδας ΑΛΗΘΕΙΑΣ της Καρδίτσας

Δεν μπορεί να θέλουμε να βάλουμε φρένο στην εξάπλωση και την διαπλοκή των ΜΜΕ με τα οικονομικά συμφέροντα και να επιτρέπουμε στους ιδιοκτήτες να χρωστάνε τα μαλλιά τις κεφαλές τους σε ΟΤΕ, ΔΕΗ, εφορία, ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΤΣΠΕΑΘ κ.λπ.

ΎΩΡΙΜΗ ΑΝΑΓΚΗ Ο ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ-ΚΡΑΤΟΥΣ

του Θόδωρου Τσίκα*

Για μια ακόμη φορά, η Εκκλησία της Ελλάδας βρίσκεται στο... προσκήνιο. Τις τελευταίες ημέρες, έκπληκτος ο ελληνικός λαός παρακολουθεί "σημεία και τέρατα", όσον αφορά πρακτικές και συμπεριφορές στελεχών της Εκκλησίας και συναλλαγές τους με δικαστικούς κύκλους.

Εδώ πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ορισμένα πράγματα. Πρώτον, είναι προφανές ότι δεν μπορεί κανείς να υιοθετήσει καταγγελίες που δεν έχουν, ακόμη τουλάχιστον, αποδειχθεί. Ουδείς είναι ένοχος χωρίς νόμιμες αποδείξεις. Δεν μπορούμε να δεχθούμε, όμως, και την εξ υπαρχής υπονόμηση των καταγγελιών αυτών, όπως προσπάθησε να πράξει ο Αρχιεπίσκοπος, αναφερόμενος σε επίθεση "σκοτεινών δυνάμεων" κατά της Εκκλησίας και κατά του προσώπου του, το οποίο πολλές φορές δείχνει να ταυτίζει με τον θεσμό της Εκκλησίας.

Δεύτερον, η ... "ροζ" πλευρά των καταγγελιών κανένα σοβαρό άνθρωπο δεν μπορεί να ενδιαφέρει. Για τους δημοκρατικούς πολίτες, η σεξουαλική συμπεριφορά και οι προτιμήσεις κάθε ανθρώπου είναι σεβαστές, ακόμη και αν πρόκειται για ιερωμένους. Αν αυτό παραβιάζει κανόνες της Εκκλησίας, αυτό αφορά την Εκκλησία. Δεν πρέπει να υποκύψουμε σε μια σκανδαλοθηρική εκμετάλλευση του θέματος. Ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος ας αναλογιστεί την ζημιά που έκανε με τις ρατσιστικές δηλώσεις του για το "κουσούρι", που υποτίθεται ότι έχουν όσοι δεν ακολουθούν την κατ'αυτόν πρόπουσα(;) και ορθή(;) σεξουαλική συμπεριφορά (βλέπε ομοφυλόφιλους).

Τρίτον, η ισοπεδωτική εξομοίωση όλων των στελεχών της Εκκλησίας δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Σε κανέναν χώρο, δεν "είναι όλοι ίδιοι". Παρ' όλα αυτά, προβληματίζει σοβαρά ο πολλαπλασιασμός τέτοιων περιπτώσεων και η συνεχής ανάδυση υποθέσεων που έχουν μία συνάφεια μεταξύ τους, αν και διαφορετικές επί της ουσίας.

Ας αναλογιστούμε όμως. Θα είχαν όλα αυτά τόση σημασία αν η Εκκλησία δεν ήταν στενά συνδεδεμένη, νομικά και θεσμικά, με το Κράτος και τις δομές του; Δεν είναι προφανές ότι αυτή η πραγματικότητα διογκώνει τις συνέπειες όσων συμβαίνουν; Ότι δημιουργείται η εικόνα ενός αμαρτωλού (στην κυριολεξία) συμπλέγματος μεταξύ κρατικών κέντρων εξουσίας; Θα ήταν το ίδιο εύκολο να αναπτυχθούν αυτές οι σχέσεις συναλλαγής, αν η ελλαδική Εκκλησία ήταν απλώς μια οργανωμένη και αναγνωρισμένη θρησκεία, πλειοψηφούσα μεν, αλλά με το ίδιο καθεστώς όπως οι άλλες; Οι καταγγελίες για εμπλοκή συγκεκριμένων κληρικών στην εκλογή αρχιεπισκόπου πριν

λίγα χρόνια, δεν αποκτούν άλλη διάσταση από το γεγονός ότι μιλάμε για εκλογή ηγεσίας σε ένα Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου με συγκεκριμένα προνόμια από το κράτος, υψηλές διασυνδέσεις και περιουσιακές δυνατότητες;

Αν δεν υπήρχε το συγκεκριμένο καθεστώς, πολλά από αυτά θα αφορούσαν μόνο τα στελέχη της Εκκλησίας και, ίσως, ορισμένους αφοσιωμένους οπαδούς της. Τώρα αφορούν, καλώς ή κακώς, την Πολιτεία και κατά συνέπεια την κοινωνία μας. Η "εκκλησιαστικοποίηση του Κράτους" και η "κρατικοποίηση της Εκκλησίας", σε όλο το - αρρωστημένο - μεγαλείο τους!

Ο χωρισμός Εκκλησίας - Κράτους προκύπτει πλέον ως ώριμη ανάγκη και για τις δύο πλευρές. Τα διδάγματα της μάχης για την αναγραφή του θρησκευάτος στις αστυνομικές ταυτότητες είναι πλέον προφανή. Ουδείς κίνδυνος για το θρησκευόμενο τμήμα του λαού μας, για την εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική ιδιαιτερότητά του προέκυψε από την κατάργηση της αναγραφής, όπως κινδυνολογούσε η ηγεσία της Εκκλησίας. Αντιθέτως η ηγεσία της Εκκλησίας, ενθαρρυσμένη από την άνοδο της ΝΔ στην εξουσία, έχει ενσκήψει με αυξημένες απαιτήσεις: ανωτατοποίηση εκκλησιαστικών σχολών, με χρήματα του κράτους φυσικά, που απειλούν τον ρόλο των πανεπιστημιακών θεολογικών σχολών, ιταμή απαίτηση προς το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για διαμόρφωση από την Εκκλησία του περιεχομένου του μαθήματος των Θρησκευτικών στα σχολεία, προσπάθεια για παρέμβαση στην εξωτερική πολιτική της χώρας κ.λπ.

Η πρόσφατα διατυπωμένη τοποθέτηση του ΠΑΣΟΚ για "αποδέσμευση Εκκλησίας - Κράτους" στο κείμενο των Πολιτικών Θέσεων ενόψει του Συνεδρίου του, πρέπει να χαιρετισθεί. Καθυστερημένη βεβαίως, καθώς αυτό αποτελεί θέση του κυβερνητικού προγράμματός του το 1981 και χάθηκε η ευκαιρία στην πρόσφατη αναθεώρηση του Συντάγματος. Όμως "κάλιο αργά, παρά ποτέ"!

*Ο Θόδωρος Τσίκας είναι πολιτικός επιστήμονας - διεθνολόγος, μέλος του Εθνικού Συμβουλίου Ανασυγκρότησης (ΕΣΥΑΝ) του ΠΑΣΟΚ.

ΠΩΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΗΣΕΙ Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

της Ευαγγελίας Τσαμπάζη*

Η περιφέρεια και η ανάπτυξή της, είτε σε εθνικό είτε σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, συνεπάγεται σχεδόν αυτόματα την απόσταση από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, την αδυναμία αυτενέργειας, την ύπαρξη ανισοτήτων, την ανάγκη σύγκλισης. Έννοιες υπαρκτές, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά, έννοιες που όμως συνήθως ανακαθορίζουν τα σημαντικά ζητούμενα της περιφέρειας, σε σχέση με τα αστικά μοντέλα, χωρίς κατ' ανάγκη να είναι και απήματά της. Περάσαμε μια περίοδο ανασχεδιασμού της περιφερειακής ανάπτυξης, αναγκαία στα θέματα υποδομών, επιβεβλημένη στα ζητήματα διαμόρφωσης μιας νέου τύπου ανταγωνιστικότητας, αφήσαμε όμως έξω την τοπική κοινωνία και τις διαφοροποιημένες ανά περιοχή ανάγκες.

Η αποσύνδεση της περιφερειακής ανάπτυξης από σταθερά οικονομικά μεγέθη σχετίζεται λοιπόν με ένα σύνολο παρεμβάσεων, που λόγω της ιδιομορφίας τους δεν είναι δυνατόν να σχεδιαστούν κεντρικά. Εκείνο που χρειάζεται, είναι η ενεργοποίηση των τοπικών κοινωνιών, των θεσμικών εκφραστών της και κύρια των πολιτών τους, που θα σχεδιάσουν και θα καθορίσουν όχι μόνο τα μοντέλα αυτής της ανάπτυξης, αλλά και τους όρους της και κυρίως τους αποδέκτες της.

Ασφαλής προϋπόθεση για αυτή την ανάπτυξη είναι η αξιοποίηση της μοναδικότητας, της καινοτομίας, η ανάδειξη της ιδιαιτερότητας και η συστηματοποιημένη προβολή της, στοιχεία που σαφώς δεν μπορούν να αναζητηθούν και να συγκεντρωθούν ολοκληρωμένα σε τοπικό επίπεδο, παρά μόνο ως στοιχεία εγγενή, στοιχεία της κοινωνίας και του πολιτισμού της.

Η ελληνική περιφέρεια, άλλωστε, έχει αποδείξει έμπρακτα και επιτυχημένα πως είναι σε θέση να αφομοιώσει νεωτερισμούς και να συνθέσει πολιτικές ανάπτυξης χρησιμοποιώντας στοιχεία και μονάδες.

Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα, ξεκινώντας από τον πρώτο και ιστορικό

συνεταιρισμό βαμβακιού στα Αμπελόκια και φτάνοντας σε σύγχρονες προσεγγίσεις,

όπως το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στην Άνδρο, όπου η κοινωνία της περιφέρειας αποκτά έναν κοινό συλλογικό στόχο που συγκεντρώνει το τοπικό ενδιαφέρον, συστηματοποιεί την κοινή δράση, μετατρέπεται σε πόλο έλξης του κοινού - με όσα αυτό συνεπάγεται - και τελικά προστίθεται ως στοιχείο στην ταυτότητα του τόπου και των κατοίκων.

Υπάρχει βέβαια πάντα η ανάγκη χρηματοδότησης της έναρξης και συντήρησης της κάθε προσπάθειας, αν όμως η φιλοσοφία εξεύρεσης και διαχείρισης πόρων δεν ακολουθήσει τις αρχές της καινοτομίας και δημιουργικότητας και εξαρτηθεί από την κεντρική εξουσία και τους φορείς της, συνήθως παύει ή υπολείπεται, μόλις σταματήσουν οι χρηματοδοτήσεις.

Η λύση μπορεί να δοθεί μόνο από την τοπική κοινωνία και τους πολίτες, που είτε με την αυξημένη συμμετοχή τους, είτε με την παροχή έργου, σε πολλές περιπτώσεις υποκαθιστούν σε μεγάλο βαθμό τους "έξωθεν" πόρους.

Για να συμβεί όμως αυτό χρειάζεται η εμπέδωση του κοινού στόχου, να συμβεί πάνω σε ένα συλλογικά αποδεκτό

Εκείνο που χρειάζεται, είναι η ενεργοποίηση των τοπικών κοινωνιών, των θεσμικών εκφραστών της και κύρια των πολιτών τους, που θα σχεδιάσουν και θα καθορίσουν όχι μόνο τα μοντέλα αυτής της ανάπτυξης, αλλά και τους όρους της και κυρίως τους αποδέκτες της.

γεγονός.

Ο πολιτισμός και οι εκδοχές του αποτελούν όχι μόνο ένα ισχυρό στοιχείο κοινωνικής ανάπτυξης, αλλά και έναν θεμελιώδη συνδετικό ιστό, που στις μικρο-κοινωνικές αναγωγές του είναι περισσότερο περιεκτικός, περισσότερο ουσιαστικός, περισσότερο κοινός.

Κατά συνέπεια όταν αναφερόμαστε σε μια ανάπτυξη στηριγμένη στα στοιχεία του λαϊκού ή τοπικού πολιτισμού, αυξάνονται οι πιθανότητες ενεργούς εμπλοκής του πολίτη, γιατί η γνώση, η επαφή, η μνήμη, η βιωματική εμπειρία από την επαφή με τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά λειτουργούν αθροιστικά και θετικά στη συμμετοχή του.

Η κοινή πολιτιστική εμπειρία, ως όχημα προόδου, εμπεριέχει τα στοιχεία μιας συνομολογίας και μιας κοινής παραδοχής και μεταφέρει με περισσότερη σαφήνεια το μήνυμα στα μέλη της κοινότητας. Διεισδύει πολύ εντονότερα από μια πρόταση για επίτευξη γενικών και αόριστων στόχων προς όφελος του συνόλου και γίνεται πολύ περισσότερο κατανοητή, άρα περισσότερο αποδεκτή, σε σχέση με μεγάλα μεγέθη ανάπτυξης υποδομών και μεγάλων έργων, καθιστώντας εφικτό, ένα όραμα ανάπτυξης με παραγωγούς, χρήστες και αποδέκτες τους ντόπιους πληθυσμούς.

Η ανάπτυξη των προϊόντων πολιτισμού δεν είναι αναγκαστικά ταυτισμένη με την ύπαρξη μεγάλων έργων, όπως για παράδειγμα ενός μεγάλου μουσικής, ενός μεγάλου αεροδρομίου ή λιμανιού. Ένα πολιτιστικό πόνημα μπορεί να παραχθεί και να "καταναλωθεί" επί τόπου, ενταγμένο μέσα στις κοινωνικές συνθήκες που συντέλεσαν στην παραγωγή του, τις συνθήκες που το καθιστούν μοναδικό και ανεπανάληπτο.

Η απεξάρτηση από στερεότυπες συμπεριφορές διαχείρισης και καθιερωμένες στρατηγικές προώθησης και διαφήμισης, σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και διαντίδρασης μπορούν να εξασφαλίσουν τόσο την ενημέρωση και αύξηση της γνώσης του κοινού "καταναλωτή", όσο και να διασφαλίσουν σημαντικά κονδύλια που αναγκαστικά δαπανώνται σε διαφημιστικές ενέργειες, σε όποια επιχειρηματική δραστηριότητα και εάν αναφερόμαστε.

Η μεγαλύτερη όμως ωφέλεια από την στόχευση και εφαρμογή μιας πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης με τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν είναι η εισροή κεφαλαίων, αλλά η αποτροπή "εκροής" του πολυτιμότερου κεφαλαίου κάθε κοινωνίας, της νεολαίας της.

Ας μην ξεχνάμε πως ένας από τους παράγοντες που αναφέρονται στις έρευνες γνώμης ως καθοριστικός για την λήψη της απόφασης μετακίνησης ενός νέου ανθρώπου από την περιφέρεια στο κέντρο είναι η απουσία πολιτιστικών γεγονότων και δρώμενων στην περιοχή κατοικίας του.

Η ανεργία και η αίσθηση απομόνωσης, η αποστασιοποίηση από τα "γεγονότα" και η έλλειψη ενός κοινού οράματος με τοπική αναφορά συναπαρτίζουν μια κοινά ομολογούμενη βάση αιτίων, που οδηγούν στις αστικές πληθυσμιακές υπερσυγκεντρώσεις, χωρίς, όπως αποδεικνύεται, να λύνουν κανένα πρόβλημα και χωρίς να ικανοποιούν τις βαθύτερες και ουσιαστικές ανάγκες.

Αν ξαναδούμε την αποκέντρωση μέσα από άλλο πρίσμα, μετά την εμπειρία σαράντα χρόνων έντονης αστυφιλίας και με δεδομένες τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στα οικονομικά δεδομένα ανάπτυξης, πιστεύω πως πρέπει να επιλέξουμε περισσότερο ευέλικτες και τοπικά εστιασμένες στρατηγικές.

Στρατηγικές επικεντρωμένες περισσότερο στον άνθρωπο και την ατομικότητά του, όπως την αντιλαμβανόμαστε την τρίτη χιλιετία, εισάγοντας νέους όρους στην διαχείριση του περιβάλλοντός του, αναδεικνύοντας τα στοιχεία που λειτουργούν συνθετικά και όχι διαχωριστικά. Ιδανικότερη πλατφόρμα δεν μπορεί παρά να αποτελέσει ο άνθρωπος πολιτισμός, προϊόν της κοινής μας ανάγκης για έκφραση, για επικοινωνία, προϋπόθεση για την διατήρηση των χρήσιμων πληροφοριών και οδηγιών συμβίωσης, θεματοφύλακας της κοινωνικής συνύπαρξης, θεμέλιο της κοινωνικότητας και των εκφράσεών της.

* Η Ευαγγελία Τσαμπάζη είναι ευρωβουλευτής του ΠΑΣΟΚ

Η απεξάρτηση από στερεότυπες συμπεριφορές διαχείρισης και καθιερωμένες στρατηγικές προώθησης και διαφήμισης, σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και διαντίδρασης μπορούν να εξασφαλίσουν τόσο την ενημέρωση και αύξηση της γνώσης του κοινού "καταναλωτή", όσο και να διασφαλίσουν σημαντικά κονδύλια που αναγκαστικά δαπανώνται σε διαφημιστικές ενέργειες, σε όποια επιχειρηματική δραστηριότητα και εάν αναφερόμαστε.

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Του Βασίλη Τακτικού*

Όσο οι "εκπρόσωποι" του Θεού, οι ιεράρχες εκλέγονται μεταξύ τους ερήμην του λαού της Εκκλησίας και όσο οι εκπρόσωποι του λαού, οι πολιτικοί από την τριγωνική σχέση media - χρήματος και εξουσίας, δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα μας προκύψει γνήσια συμμετοχική δημοκρατία.

Ο χαμηλός δείκτης αξιοπιστίας των αντιπροσωπευτικών θεσμών, δηλαδή της Εκκλησίας, του κράτους και των κομμάτων, που αναδεικνύεται και καταμετράται τελευταία από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τις δημοσκοπήσεις κάνει πιο επίκαιρο το ζήτημα της συμμετοχικής δημοκρατίας και αυτοέκφρασης της κοινωνίας, ένα ζήτημα που τίθεται και στο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ.

Καθ' όσον μάλιστα η κρίση αξιοπιστίας ομολογείται επισήμως και ως κρίση των θεσμών αυτών, θα μπορούσαμε να την εκλάβουμε σαν την κορυφή του παγόβουνου της διαπλεκόμενης εξουσίας με το χρήμα και του σφετερισμού της εκπροσώπησης, που γεννά όλα αυτά τα φαινόμενα διαφθοράς και σήψης, όπως μας δείχνουν οι αποκαλύψεις.

Ποιος όμως από τους επίσημους πρωταγωνιστές της πολιτικής σκηνής και της εξουσίας μπορεί να προχωρήσει παραπέρα από τις επισημάνσεις αυτές στην γενεσιουργό αιτία του σφετερισμού της εκπροσώπησης και να προτείνει εναλλακτικές πολιτικές γνήσιας δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών, θίγοντας χωρίς άλλο και κατεστημένα συμφέροντα που περιπλέκουν το πρόβλημα;

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου ομολογουμένως έχει θίξει αυτά τα ζητήματα δημοκρατικής εκπροσώπησης και ελέγχου από την κοινωνική βάση μέσα από το πρόταγμα της συμμετοχικής δημοκρατίας σε όλα τα

επίπεδα του κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά ακόμα και της Εκκλησίας, θέτοντας μάλιστα προσφάτως το αίτημα διαχωρισμού Εκκλησίας και Κράτους.

Πώς όμως υλοποιείται μια τέτοια ειλικρινής πρόθεση, προκειμένου να αλλάξει το ίδιο το σύστημα της εκπροσώπησης και της επικοινωνιακής διαμεσολάβησης που ορίζει τους πρωταγωνιστές της πολιτικής, όπως όλοι γνωρίζουμε;

Γιατί προοδευτικές προθέσεις υπήρξαν και στο παρελθόν, αλλά ο αείμνηστος τότε υπουργός Αντώνης Τρίτσης "αδειάστηκε" από το ίδιο του το κόμμα και το Α. Παπανδρέου, όταν πήγε να υλοποιήσει αυτόν τον διαχωρισμό, θίγοντας τα οικονομικά "κεκτημένα" της εκκλησιαστικής διοίκησης.

Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι το πισωγύρισμα τότε έγινε για το πολιτικό κόστος, το οποίο τελικά δεν διέσωσε το ΠΑΣΟΚ από την ήττα του 1989.

Εάν σήμερα από το ΠΑΣΟΚ ακούσουμε ότι τότε ήταν διαφορετικό το πολιτικό κλίμα, το οποίο πλέον έχει αλλάξει, μετά από τις συνταρακτικές αποκαλύψεις των Μ.Μ.Ε. για την εκκλησιαστική διοίκηση, τότε επιτρέψτε μας να αμφισβητήσουμε αυτήν την επιφανειακή κοινή λογική που διαμορφώνουν κατά το δοκούν τα Μ.Μ.Ε. με συνυπεύθυνους τους εκπροσώπους του λαού.

Γιατί τα Μ.Μ.Ε., στα πλαίσια μιας ελλειμματικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, δεν έχουν στα-

θερή γραμμή πλεύσης και μπορούν να αλλάξουν ξανά το κλίμα υπέρ των αυταρχικών και σκοταδιστικών αντιλήψεων, όταν μέσα από μια διαφορετική συγκυρία κάτι τέτοιο θα τους είναι βολικό και θα εξυπηρετεί την ηγεμονία τους.

Ας μην ξεχνάμε όλον αυτόν τον σχετικά πρόσφατο εθνικιστικό οίστρο και την υστερία που εξέθρεψαν την δεκαετία του 90, σηκώνοντας και την δημοτικότητα του Χριστόδουλου στα ύψη, σε αντίθεση βέβαια με την μανία αποκαθήςλωσης του μύθου, που επέδειξαν τις τελευταίες μέρες. Ο αντιφατικός ρόλος της μιντιοκρατίας στην άνοδο και την πτώση των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής, όπως συμβαίνει τώρα με τον Χριστόδουλο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Τουναντίον φαίνεται ότι επιδιώκεται ως απόδειξη της παντοδυναμίας τους, την οποία οι πολιτικοί οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν, εάν θέλουν να έχουν την εύνοιά τους.

Με άλλα λόγια ας μην έχουμε αυταπάτες. Η απαξίωση των συντηρητικών και παραδοσιακών θεσμών της κοινωνίας δεν οδηγεί αυτομάτως σε ουσιαστικές προοδευτικές μεταρρυθμίσεις, ιδίως όταν η δύναμη της εξουσίας περνά στην μιντιοκρατία, πίσω από την οποία βρίσκονται τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα που υπαγορεύουν πολιτική.

Από την άλλη μεριά, η συμμετοχική δημοκρατία δεν καταξιώνεται μόνο με την καθολική ψηφοφορία και την αρχή της επικουρικότητας, μέσα από την διαδικασία αποκέντρωσης των αποφάσεων. Αυτό μπορεί να είναι μια βελτίωση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αλλά όχι το σημερινό ζητούμενο. Προϋπόθεση για την συμμετοχική δημοκρατία είναι η θέσμιση της Κοινωνίας των Πολιτών στο σύστημα διακυβέρνησης, η ύπαρξη δυνατοτήτων και κινήτρων συμμετοχής στις εθελοντικές

οργανώσεις και στην εθελοντική πολιτική, ώστε οι συμμετέχοντες να αφιερώσουν τον χρόνο τους σε μια ουσιαστική υπόθεση.

Όσο όμως υφίσταται ο άδηλος "ιστορικός συμβιβασμός" κομμάτων και μιντιοκρατίας, με τα κόμματα διαχειριστές της εξουσίας και τα media να καθορίζουν την επικοινωνιακή πολιτική και την ανάδειξη πρωταγωνιστών, δεν πρόκειται να υπάρξουν ουσιαστικά κίνητρα συμμετοχής για τον πολίτη, αφού δεν έχει καμία δυνατότητα να παρέμβει στην ποιότητα της πολιτικής.

Γιατί είναι αυταπάτη να πιστεύει κανείς πως θα αλλάξει κάτι στην ποιότητα της πολιτικής με την απλή συμμετοχή σε μια ψηφοφορία, τα θέματα της οποίας έχουν επιλεγεί από κάποιους άλλους αξιωματούχους του κόμματος ή της μιντιοκρατίας.

Όσο οι "εκπρόσωποι" του Θεού, οι ιεράρχες εκλέγονται μεταξύ τους ερήμην του λαού της Εκκλησίας και όσο οι εκπρόσωποι του λαού, οι πολιτικοί από την τριγωνική σχέση media - χρήματος και εξουσίας, δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα μας προκύψει γνήσια συμμετοχική δημοκρατία.

Ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου, σε ό,τι αφορά τους εκπροσώπους της εκκλησιαστικής διοίκησης, έχει διατυπώσει την θέση για τον εκδημοκρατισμό της Εκκλησίας, όπως και για τον εκδημοκρατισμό του κόμματός του. Αυτό όμως που απομένει είναι να κόψει τον γόρδιο δεσμό του κόμματός του με την μιντιοκρατία μέσα από την παράλληλη ενίσχυση των σχέσεών του με τα χιλιάδες περιφερειακά και επαρχιακά μέσα που είναι πιο κοντά στον πολίτη.

* Ο Βασίλης Τακτικός είναι διευθυντής του περιοδικού "ΑΝΑΔΡΑΣΗ"

Ο αντιφατικός ρόλος της μιντιοκρατίας στην άνοδο και την πτώση των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής, όπως συμβαίνει τώρα με τον Χριστόδουλο, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Τουναντίον φαίνεται ότι επιδιώκεται ως απόδειξη της παντοδυναμίας τους, την οποία οι πολιτικοί οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν, εάν θέλουν να έχουν την εύνοιά τους.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΠΑΣΟΚ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Επιμέλεια συμπερασμάτων: Δημητρακοπούλου - Σιούνα Μ.

Συμβολή στην διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ανθρωποκεντρικής μεταναστευτικής πολιτικής για το κόμμα, στην διατύπωση μιας σαφούς αντιρατσιστικής θέσης και στην ομαλή και απρόσκοπτη ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Στα πλαίσια του προσυνεδριακού διαλόγου του ΠΑΣΟΚ για τους μετανάστες, με στόχο μια ολοκληρωμένη πολιτική του ΠΑΣΟΚ για την αντιμετώπιση των μεταναστευτικών προβλημάτων, συγκεντρώσαμε τις επισημάνσεις και τα συμπεράσματα της συζήτησης, που επικεντρώθηκε στους εξής άξονες:

- α. τον ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- β. την εκπαίδευση
- γ. την υγεία
- δ. την θέση της γυναίκας μετανάστριας

Η απότομη και σχεδόν αιφνιδιαστική μεταβολή της Ελλάδας στα τέλη της δεκαετίας του '80 από παραδοσιακή χώρα εξαγωγής - εκροής μεταναστών σε χώρα υποδοχής - εισροής (ο αριθμός των μεταναστών σήμερα ξεπερνά το 1 εκατομμύριο, δηλαδή το 10% του πληθυσμού) και η έλλειψη σχετικής εμπειρίας, κουλτούρας και προετοιμασίας για την μετάβαση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία δημιούργησαν πολυποίκιλα προβλήματα στους μετανάστες, τα κυριότερα από τα οποία είναι:

- η νομιμοποίηση παραμονής
- η ελλιπής πληροφόρηση
- η άγνοια των γραφειοκρατικών διαδικασιών
- η εκμάθηση της γλώσσας
- η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη

- η στέρηση του δικαιώματος της ελεύθερης μετακίνησης
  - η αρνητική στάση των Μ.Μ.Ε.
  - οι διαρκείς έλεγχοι της αστυνομίας
  - το γεγονός ότι ο χρόνος παραμονής και ο βαθμός ένταξης δεν συνεπάγονται διαφορετική αντιμετώπιση
  - η ανισότητα στην απονομή της δικαιουσύνης και η συχνή αγνόηση των δικαιωμάτων τους
  - η αδυναμία συμμετοχής σε κέντρα αποφάσεων
  - η απαράδεκτη αντιμετώπισή τους από τους εργοδότες (συμβάσεις εργασίας, ασφάλιση)
  - η ανισότητα στο ωράριο και τις αποδοχές
  - η διάκριση κάρτας παραμονής και κάρτας εργασίας
  - και τελικά η ποιότητα της σχέσης ανάμεσα στη νομοθεσία και την πράξη, αφού εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας είναι κατοχυρωμένα τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών και η ισότιμη πρόσβαση στα αγαθά της υγείας, της παιδείας, της οικονομίας και του πολιτισμού
- Ως προς τον ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, είναι καθολικά αποδεκτό πως, ως ο πλησιέστερος στον πολίτη αιρετός φορέας, οφείλει να ενδυναμώσει τα συναισθήματα αλληλεγγύης και φιλοξενίας των πολιτών προς τους μετανάστες και να προλάβει κάθε μορφής διάκριση.

Η απότομη και σχεδόν αιφνιδιαστική μεταβολή της Ελλάδας στα τέλη της δεκαετίας του '80 από παραδοσιακή χώρα εξαγωγής - εκροής μεταναστών σε χώρα υποδοχής - εισροής και η έλλειψη σχετικής εμπειρίας, δημιούργησαν πολυποίκιλα προβλήματα στους μετανάστες

Συγκεκριμένα, οι προτεινόμενες πρωτοβουλίες συνίσταται:

- στην διάχυση της πληροφόρησης (ΚΕΠ για μετανάστες, δημιουργία βάσης δεδομένων, έκδοση φυλλαδίων, ενημερωτικές επιστολές σε τακτά διαστήματα)
- στην επιμόρφωση του προσωπικού των Δήμων και την διάθεση μέρους αυτού στην υπηρεσία των μεταναστών
- στην παρακολούθηση εκμέρους του προσωπικού των Δήμων των νομικών εξελίξεων και την αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας
- στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού των μεταναστών για την ενημέρωση και διευκόλυνση των υπολοίπων
- στην ανάληψη της διεκπεραίωσης των διαδικασιών νομιμοποίησης και στην απλούστευση και επιτάχυνσή τους
- στην δημιουργία κέντρων υποδοχής
- στην στήριξη προγραμμάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε ενήλικες και ιδίως στις μητέρες, για να βοηθούν τα παιδιά τους, των οποίων η γλωσσική εξέλιξη εξαρτάται κυρίως από το σχολείο
- σε παρεμβάσεις στα σχολεία
- στην παραχώρηση αιθουσών για την στέγαση των μεταναστευτικών κοινοτήτων και την πραγματοποίηση των εκδηλώσεών τους
- στην ενθάρρυνση της αυτοοργάνωσης των κοινοτήτων, η οποία αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για την επικοινωνία και τον εντοπισμό των προβλημάτων
- στην διευρυμένη συνεργασία και συμμετοχή σε επιτροπές των ήδη υπαρχουσών ομάδων
- στην από κοινού διοργάνωση αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των μεταναστών στις καθιερωμένες εκδηλώσεις των Δήμων

στην δημιουργική εκμετάλλευση του εθελοντισμού και την ενίσχυση της δράσης των Μ.Κ.Ο., που τα τελευταία χρόνια έχουν να επιδείξουν ιδιαίτερα αξιόλογο έργο σε ό,τι αφορά τα προβλήματα των μεταναστών

Είναι αυτονόητο ωστόσο ότι για να δρομολογηθούν τα προαναφερόμενα, πρέπει η Τοπική Αυτοδιοίκηση να διαθέτει τους απαιτούμενους χρηματικούς και ανθρώπινους πόρους.

Για το θέμα της εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών, που αποτελούν το 10% του συνολικού μαθητικού

πληθυσμού, ενώ σε αρκετές περιοχές ξεπερνούν το 50%, η θητεία του σημερινού προέδρου του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου στο Υπουργείο Παιδείας έθεσε πολύ σημαντικές βάσεις (Νόμος 2413 για διαπολιτισμική εκπαίδευση, σύσταση Ειδικής Γραμματείας Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, ίδρυση Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, υλοποίηση ευρωπαϊκού προγράμματος "Εκπαίδευση Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών", ίδρυση διαπολιτισμικών σχολείων). Πέρα όμως από την επέκταση αυτών των μέτρων, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα:

- στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών
    - στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ελλήνων μαθητών και γονέων
    - στην εξασφάλιση της άδειας παραμονής των γονιών, η οποία, όπως και οι οικονομικές δυσκολίες ή η ανεργία, επηρεάζει αρνητικά την μαθητική συμπεριφορά και επίδοση
    - στην καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας
    - στην παροχή πλήρων δικαιωμάτων για τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ και είναι κοινωνοί της εθνικής παιδείας και κληρονομιάς
    - στον πολυγλωσσικό και πολυπολιτισμικό προσανατολισμό του σχολείου
  - Στον τομέα της υγείας - ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης προτείνεται η παροχή σε όλους τους μετανάστες δωρεάν κάρτας περίθαλψης στα πολυιατρεία των Δήμων, όπως συμβαίνει στον Δήμο Κορυδαλλού.
- Αναφορικά με την θέση των γυναικών μεταναστριών, που βρίσκονται στην χώρα μας είτε μόνες, είτε με την οικογένειά τους, είτε εργάζονται εσωτερικές σε σπίτια, είτε είναι θύματα κυκλωμάτων σωματεμπορίας, υπογραμμίστηκε ότι, εκτός των προβλημάτων της νομιμοποίησης, της άγνοιας της γλώσσας, της ελλιπούς ενημέρωσης, της μη αξιοποίησης των γνώσεων και των ταλέντων τους,:

- το 95% εξ αυτών εργάζονται χωρίς ασφάλεια βιώνουν έντονο εγκλωβισμό - αποκλεισμό από την κοινωνική ζωή
- αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο απώλειας της εθνικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας
- πέφτουν συχνά θύματα βίας που δε καταγγέλλεται και από την οποία δεν μπορούν να προστατευθούν επαρκώς
- οι μεικτοί γάμοι δεν συνεπάγονται την απόκτηση ελληνικής υπηκοότητας
- όσες ανήκουν σε μονογονεϊκές οικογένειες αντιμετωπίζουν

Για το θέμα της εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών, που αποτελούν το 10% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού, ενώ σε αρκετές περιοχές ξεπερνούν το 50%, η θητεία του σημερινού προέδρου του ΠΑΣΟΚ Γ. Παπανδρέου στο Υπουργείο Παιδείας έθεσε πολύ σημαντικές βάσεις

πίζουν μεγάλο πρόβλημα με την φύλαξη των παιδιών τους

- η επανένωση των μεταναστευτικών οικογενειών είναι μια ιδιαίτερα επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, για την οποία απαιτούνται οι σχεδόν ανασταλτικές προϋποθέσεις της διετούς παραμονής, της στέγης, της ασφάλειας ή της σταθερής πηγής εισοδήματος, οδηγώντας στην αποξένωση και σε κάποιες περιπτώσεις στην διάλυση του οικογενειακού ιστού.

Το ΠΑΣΟΚ λοιπόν, σε πρώτη φάση, αφουγκραζόμενο όλα αυτά τα προβλήματα, οφείλει:

- να συγκεντρώσει τα συμπεράσματα από τις κατά καιρούς συζητήσεις σε ένα ενιαίο κείμενο, το οποίο θα εκδοθεί και θα ψηφιοποιηθεί
- να δημιουργήσει ένα σχετικό think tank
- να προχωρήσει ενεργά στην επίλυση αυτών των προβλημάτων, ασκώντας πιέσεις στην κυβέρνηση και προωθώντας την πολιτική του στους Δήμους που επηρεάζει και ελέγχει, ώστε αυτοί να καταστούν σημείο αναφοράς και σύγκρισης
- να συστήσει ειδική ομάδα για τους μετανάστες στους κόλπους του
- να διευρύνει το Τμήμα Επιμόρφωσης του κόμματος την δραστηριότητά του και στους μετανάστες
- να προσφέρει υλικότεχνική και χρηματοδοτική υποστήριξη στις μεταναστευτικές κοινότητες
- πέρα από την αναβάθμιση της θέσης των σοσιαλιστών μεταναστών στο συνέδριο και το κόμμα, να προχωρήσει στην παροχή πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων, με πρώτο βήμα το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές του 2006.

Ήδη, σύμφωνα με το νέο καταστατικό, οι μετανάστες μπορούν να γίνουν ισότιμα μέλη ή φίλοι του ΠΑΣΟΚ, γεγονός που σηματοδοτεί μια ανανεωτική αντίληψη στην μεταναστευτική του πολιτική.

Με αυτόν τον τρόπο θα δρομολογηθεί αφ' ενός το όραμα ενός δημιου-

ργικού ΠΑΣΟΚ και αφ' ετέρου το όραμα μιας ανοιχτής πολυπολιτισμικής κοινωνίας των ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων, που σέβεται την διαφορετικότητα και για την οικοδόμηση της οποίας είναι αναγκαία η πείρα και η γνώση των μεταναστών.

Γι' αυτό και ο διάλογος που ξεκίνησε, με αποκορύφωμα την Εθνική Ημέρα Διαλόγου για τους Μετανάστες στις 6/2/2005, πρέπει να επεκταθεί και οι ανάλογες πρωτοβουλίες να πολλαπλασιαστούν. Έτσι, μέσω της ενημέρωσης, θα προαχθεί η κατανόηση και ο αλληλοσεβασμός και θα επιτευχθεί η συμφιλίωση της ελληνικής κοινωνίας με τους μετανάστες και η συνεργασία τους για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική πρόοδο.

Στην συζήτηση αυτή συμμετείχαν οι βουλευτές Γρ. Νιώτης, Μ. Παπαϊωάννου, Χρ. Πρωτόπαπας, ο πρόεδρος του Ελληνικού Forum Μεταναστών Αχμέτ Μοαβία, ο γραμματέας της Ν.Ε. Β3 Στ. Χατζηνούσκας, εκπρόσωποι 25 κοινοτήτων μεταναστών, η δημοτική σύμβουλος του Δήμου Αθηναίων Υβέτ Τζάρβις, ο πρόεδρος της UNICEF και μέλος του ΕΣΥΑΝ Λ. Κανελλόπουλος, ο πρώην Γενικός Γραμματέας Απόδημου Ελληνισμού Δ. Δόλλης, η πρώην Γενική Γραμματέας του υπουργείου Παιδείας για θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης και Παιδείας Ομογενών Σ. Πριοβόλου, ο Γενικός Γραμματέας της Μ.Κ.Ο. "Γιατροί του Κόσμου" Νικ. Κανάκης, η εκπρόσωπος του δικτύου Γυναικών Μεταναστριών Δ. Μάλλιου, ο διευθυντής ενημέρωσης της UNICEF Ηλ. Λυμπέρης, ενώ τον συντονισμό ανέλαβε η Μ. Δημητρακοπούλου - Σιούνα.

Σύμφωνα με το νέο καταστατικό, οι μετανάστες μπορούν να γίνουν ισότιμα μέλη ή φίλοι του ΠΑΣΟΚ, γεγονός που σηματοδοτεί μια ανανεωτική αντίληψη στην μεταναστευτική του πολιτική. Με αυτόν τον τρόπο θα δρομολογηθεί το όραμα μιας ανοιχτής πολυπολιτισμικής κοινωνίας των ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων, που σέβεται την διαφορετικότητα και για την οικοδόμηση της οποίας είναι αναγκαία η πείρα και η γνώση των μεταναστών.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΑΝΑΔΡΑΣΗ" ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΜΙΝΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ.

Του Δημήτρη Κουσελά*

Πρέπει να υποκινηθεί το ενδιαφέρον και να διασφαλιστεί η δυνατότητα του πολίτη να έχει πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης και πολιτικού διαλόγου που να μην αποβλέπουν στην επιβολή των πεπατημένων στερεοτύπων τρόπου ζωής, σκέψης και δράσης, αντιμετωπίζοντάς τον ως παθητικό θεατή - καταναλωτή των πολιτικών εξελίξεων.

Για να αντιμετωπισθεί ουσιαστικά ο συγκεντρωτισμός των ΜΜΕ και η άμεση ή έμμεση εξυπηρέτηση από αυτά εξωθεσμικών οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων, χρειάζονται παρεμβάσεις σε πολλαπλά επίπεδα. Δεν αντιμετωπίζεται ούτε με "βασικούς μετόχους", ούτε με γενικούς αφορισμούς, ούτε με ισοπεδωτικούς καταναγκασμούς.

Πρώτα από όλα, ο κάθε πολίτης πρέπει να αντιληφθεί ότι το μήνυμα πληροφόρησης, συγκινησιακής φόρτισης, ταύτισης ή απαξίωσης που λαμβάνει από τα Μέσα δεν είναι πάντα σφαιρικό και απαλλαγμένο από σκοπιμότητες. Βασικός λόγος γι' αυτό είναι πώς στον χώρο του Τύπου και της ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας ελάχιστα Μέσα μπορούν σήμερα να επιβιώσουν παραμένοντας οικονομικά και θεσμικά ανεξάρτητα. Δυστυχώς, η οικονομική βιωσιμότητα είναι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα κάθε Μέσου που θα ήθελε να υπηρετεί πλήρως και κατά γράμμα την αρχή της ανεξαρτησίας και της δημοκρατικής πολυφωνίας.

Κατά δεύτερο, πρέπει να υποκινηθεί το ενδιαφέρον και να διασφαλιστεί η δυνατότητα του πολίτη να έχει πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης και πολιτικού διαλόγου (περιοδικά, εφημερίδες, ιστοσελίδες, θεματικούς δικτυακούς τόπους) που να μην αποβλέπουν στην επιβολή των πεπατημένων στερεοτύπων τρόπου ζωής, σκέψης και δράσης, αντιμετωπίζοντάς τον ως παθητικό θεατή - καταναλωτή των πολιτικών εξελίξεων.

Ο πολίτης πρέπει να ξεφύγει από τα προβαλλόμενα στερεότυπα λόγου και έργου (λ.χ. από τις ψευδοαναλύσεις - "ατάκες" των 10" στα τηλεοπτικά παράθυρα) μιας επιλεκτικά προβαλλόμενης πολιτικής ελίτ, που συχνά οικειοποιείται και διαστρέφει την λαϊκή βούληση, αντί να την εκφράζει και να την προωθεί.

Τέλος, ο πολίτης πρέπει να ευαισθητοποιηθεί, να αποκτήσει ενεργή κριτική σκέψη, συμμετοχική και συλλογική συνείδηση, έτσι ώστε να κάνει τις αναγκαίες ρήξεις με τα προκατασκευασμένα στερεότυπα, με την "κονσερβρισμένη γνώση και γνώμη" που του πλασάρουν ορισμένα Μέσα. Να γνωρίζει κάθε στιγμή τι να κρατήσει και τι να πετάξει.

Αυτό είναι το δυσκολότερο, γιατί εδώ και δεκαετίες το εκπαιδευτικό μας σύστημα και τα πολιτικά κόμματα δεν έχουν καταφέρει να εφοδιάσουν τους πολίτες με εργαλεία και μεθόδους ενεργού και κριτικής σκέψης. Έχουν μείνει προσκολλημένα σε μια άτακτη συσσώρευση γνώσεων, "επιχειρημάτων" και πληροφοριών, που είναι άγονη, αδιέξοδη και αποπροσανατολιστική στις σημερινές συνθήκες κυριαρχίας της "κοινωνίας του θεάματος", του εύκολου εντυπωσιασμού και του πληροφοριακού κορεσμού.

Τα περιφερειακά, επαρχιακά και θεματικά Μέσα θα μπορούσαν να περιορίσουν τις συνέπειες του συγκεντρωτισμού των ΜΜΕ, με την προϋπόθεση ότι δεν θα λειτουργούν "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση" των ισχυρών Μέσων, μιμούμενα αρνητικές πρακτικές πολιτικής χειραγώγησης, επιλεκτικής πολιτικής προβολής και αναπαραγωγής κατεστημένων αντιλήψεων, που καταδικάζουν τις τοπικές κοινωνίες ή επιμέρους ομάδες πολιτών σε ιδιώτευση, σε ημιμάθεια και σε αδράνεια.

Η ύπαρξη πολλών τέτοιων μέσων δεν εξασφαλίζει αυτόματα ούτε την απαραίτητη πολυφωνία, ούτε την ανεξαρτησία τους. Σημασία έχει τα μέσα αυτά να στηρίζονται από και να αποτελούν βήμα έκφρασης ενεργών κινημάτων και ομάδων πολιτών, όχι παθητικών δεκτών-καταναλωτών της είδησης, της εικόνας, του μηνύματος γενικότερα.

Τα πολιτικά κόμματα, όπως λειτουργούν σήμερα, δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις αρνητικές επιδράσεις του συγκεντρωτισμού των ΜΜΕ. Υπάρχει γενικότερη κρίση εμπιστοσύνης, σωστής επικοινωνίας, συλλογικής εκπροσώπησης, σχέσης κομμάτων και κοινωνίας πολιτών. Συμμερίζομαι απόλυτα αυτό που γράψατε στην "Ανάδραση" του Δεκεμβρίου 2004, στη σελ. 67, ότι το κάθε κόμμα πρέπει να μετασηματιστεί σε ένα "συλλογικό νου της κοινωνίας, με αμφίδρομη και οριζόντια σχέση με αυτήν και σε μια μεγάλη δεξαμενή σκέψης, λειτουργώντας παράλληλα και συνθετικά, με πολλά άλλα δίκτυα σκέψης και δράσης".

Αυτή είναι η μεγάλη πρόκληση και για το ΠΑΣΟΚ, αφού για να αντιμετωπίσει όχι μόνο τον συγκεντρωτισμό των μέσων, αλ-

Τα περιφερειακά, επαρχιακά και θεματικά Μέσα θα μπορούσαν να περιορίσουν τις συνέπειες του συγκεντρωτισμού των ΜΜΕ, με την προϋπόθεση ότι δεν θα λειτουργούν "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση" των ισχυρών Μέσων, μιμούμενα αρνητικές πρακτικές πολιτικής χειραγώγησης, επιλεκτικής πολιτικής προβολής και αναπαραγωγής κατεστημένων αντιλήψεων, που καταδικάζουν τις τοπικές κοινωνίες ή επιμέρους ομάδες πολιτών σε ιδιώτευση, σε ημιμάθεια και σε αδράνεια.

λά και τον ίδιο τον "κακό του εαυτό", πρέπει να γίνει οδηγός και εμπνευστής των ενεργών πολιτών. Είναι ταυτόχρονα πρόκληση για τον κάθε πολίτη, που πρέπει να πάρει τον λόγο και τις τύχες του πρώτα απ' όλα στα δικά του χέρια, χωρίς να περιμένει από καμιά εξουσία και από κανένα "αστέρα" να τον εκφράσει και να του λύσει τα προβλήματα, πέρα και έξω από αυτόν τον ίδιο!

Οι αρνητικές επιπτώσεις της συγκέντρωσης των μέσων ασφαλώς επιτείνονται και από το έλλειμμα παραγωγής πολιτικής σκέψης σε συλλογικό επίπεδο. Ως κόμματα, ελάχιστα έχουμε λειτουργήσει σε αυτήν την κατεύθυνση. Περιμέναμε πάντα είτε κάποιο "Αρχηγό-Μεσσία" να μας δώσει έτοιμες τις κατευθύνσεις, τις λύσεις και τα συνθήματα, είτε κάποια "ομάδα σοφών/τεχνοκρατών" να μας δώσει τα φώτα της σε σύνθετα προβλήματα.

Κάθε κόμμα, ακόμα και το πιο παραδοσιακό, χρειάζεται "δεξαμενές πολιτικής σκέψης". Συνήθως όμως αρκείται στους κάθε λογής "ειδικούς", οι οποίοι πληθαίνουν και είναι διαθέσιμοι κυρίως όταν το κόμμα είναι - ή πρόκειται να γίνει - Κυβέρνηση!

Αυτό που απαιτείται είναι η πρωτογενής συλλογική παραγωγή πολιτικής σκέψης σε όλα τα επίπεδα πιθανής ανάδρασης κόμματος - κοινωνίας, μέσα από μαζικές συλλογικές οργανώσεις, μέσα από ανοικτές διαδικασίες προβληματισμού για την συστηματική αντιμετώπιση συγκεκριμένων προκλήσεων και προβλημάτων.

Η μέχρι σήμερα εμπειρία του ΠΑΣΟΚ από τις Επιτροπές Προγράμματος, αλλά και από τις λεγόμενες "θεματικές οργανώσεις" δεν ήταν η αναμενόμενη. Έγινε πολύωρη και εκτεταμένη ανταλλαγή επιχειρημάτων μεταξύ, κυρίως, ειδικών, αλλά το άνοιγμα και ο διάλογος με την κοινωνία δεν απέδωσαν αυτά που θα θέλαμε, ώστε να αφουγκραστούμε τις δικές της προτεραιότητες και να λάβουμε υπ' όψιν τα δικά της επιχειρήματα.

Λέγοντας αυτά, δεν υποτιμώ την αναγκαία συμβολή των επιστημόνων και των ειδικών, αφού για πολλά θέματα η πληροφόρηση του μέσου πολίτη είναι αντιφατική, στρεβλή ή ανεπαρκής απέναντι στις πραγματικές διαστάσεις και τους περιορισμούς ενός προβλήματος, για το οποίο πρέπει να υπάρξουν συγκεκριμένες θέσεις, επιχειρήματα, αποφάσεις και παρεμβάσεις. Από την άλλη, δεν υπερεκτιμώ την δύναμη των "ανοικτών διαδικασιών", χωρίς να τίθενται αρχές, διαδικασίες και πλαίσια προσέγγισης των προς συζήτηση θεμάτων, γιατί υπάρχει κίνδυνος αυτές απλά να αναπαράγουν ή και να επιβάλλουν παγιωμένες προκαταλήψεις, που μπορεί να είναι δη-

μοφιλείς, αλλά όχι απαραίτητα ορθές, εφικτές ή αποδεκτές από ένα σοσιαλιστικό κίνημα.

Χρειάζεται το σωστό "μίγμα" ανοικτής έκφρασης και συμμετοχής των πολιτών, πλαίσιο πολιτικής στρατηγικής και κριτικής αξιολόγησης στόχων, μέσων και προτεραιοτήτων του κάθε πολιτικού οργανισμού, για την συλλογική παραγωγή χρήσιμης, συνεκτικής και εφαρμόσιμης πολιτικής σκέψης.

Μέσα από μια γνήσια και αμφίδρομη διαδικασία, το ΠΑΣΟΚ οφείλει να ξεκαθαρίσει το πολιτικό του στίγμα, την ιδεολογία και τις θεμελιώδεις επιλογές του, το νέο προγραμματικό του λόγο στην σημερινή συγκυρία.

Παράλληλα, πρέπει να διασφαλίσει τον συνεχή εμπλουτισμό και την εξειδίκευση αυτού του λόγου μέσα από διαρκή και ειλικρινή διάλογο με τις τοπικές κοινωνίες.

Πως θα γίνει αυτό; Νομίζω πως

- η αξιοποίηση δικτύων ενεργών πολιτών, επιτελικών και κατά δήμο, νομό, περιοχή και εύκολα προσβάσιμων (λ.χ. μέσω του Διαδικτύου) βημάτων διαλόγου,
- η συγκρότηση ανοικτών ομάδων προβληματισμού και παρέμβασης για συγκεκριμένα θέματα (γιατί όχι και ad hoc θεματικών ομάδων υποστήριξης της Κοινοβουλευτικής μας Ομάδας; Αξιοποιώντας την θετική εμπειρία της "Βουλής των Εφήβων", θα μπορούσαμε να έχουμε "Βουλή των εργαζομένων", "Βουλή των μικρομεσαίων", "Βουλή των μεταναστών"...),
- η διακίνηση ανοικτών ερωτηματολογίων στις σελίδες διαλόγου του ΠΑΣΟΚ και των επιμέρους οργανώσεών του (επιμένω στο "ανοικτών", γιατί η μέχρι σήμερα συμπλήρωση ερωτηματολογίων, στα οποία κυριαρχούν οι κλειστές απαντήσεις, στενεύουν τα περιθώρια έκφρασης και επιλογής, και επιπλέον διαστρέφουν την ερμηνεία του όποιου αποτελέσματος, αφού σπάνια ζητείται να απαντηθεί το "πώς" και το "γιατί" της κάθε επιλογής),
- η ανοικτή επεξεργασία - συζήτηση - διάδοση τακτικών ειδικών αφιερωμάτων κατά θέμα/περιοχή, που να παρέχουν πρωτότυπη, πρωτογενή και εναλλακτική πληροφόρηση, και πολλά άλλα μπορούν να συμβάλλουν στην παραγωγή συλλογικής και συγκροτημένης πολιτικής σκέψης για πλήθος μικρά και μεγάλα ζητήματα που καθημερινά απασχολούν τους πολίτες και την κοινωνία μας, αλλά δεν βρίσκουν την θέση που τους αξίζει μέσα στα Μέσα!

*Ο Δημήτρης Κουσελάς είναι Βουλευτής Μεσσηνίας του ΠΑΣΟΚ

Η δημόσια ελληνική τηλεόραση, παιδί της επτάχρονης δικτατορίας, συνδέθηκε από την πρώτη στιγμή με την λογοκρισία και με όλα τα άλλα δεινά της περιόδου εκείνης. Από την άλλη, η ιδιωτική τηλεόραση εγκαθιδρύθηκε στην Ελλάδα de facto πριν από την υιοθέτηση σχετικού νομικού πλαισίου. Η δυσκολία της αναδρομικής ανατροπής του καθεστώτος ανομίας που επικράτησε, σε συνδυασμό με την έλλειψη πολιτικής βούλησης για αποτελεσματική εφαρμογή των σχετικών κανόνων δικαίου, κατέστησαν ιδιαίτερα δυσχερή την αποκατάσταση της νομιμότητας στον τομέα αυτό.

εξίσου σημαντικές με την ενημερωτική.

- Σύμφωνα με την γενικότερη σύγχρονη φιλελεύθερη και νεο-φιλελεύθερη αντίληψη για τα Μέσα, στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς, τα Μέσα αποτελούν εκπρόσωπό της και είναι υποχρεωμένα να λειτουργούν με γνώμονα την "επιθυμία" του κοινού, αν θέλουν να επιβιώσουν ως ιδιωτικές επιχειρήσεις.
- Τα ΜΜΕ εξαρτώνται απόλυτα από την τεχνολογία, η οποία υπερικχύει έναντι της αλήθειας. Ο ρόλος του δημοσιογράφου εκμηδενίζεται, μιας και συνίσταται πλέον στην τεχνική επαλήθευση ότι το απευθείας σήμα μεταδίδεται κανονικά και όχι στο περιεχόμενο του σήματος, στο μήνυμα, και, ακόμη περισσότερο, στην αλήθειά του.

Αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στον ελλαδικό χώρο, η συγγραφέας, σημειώνει ότι:

- Το φαινόμενο της έλλειψης αξιοπιστίας των ΜΜΕ δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο. Εμφανίζεται σε όλες τις χώρες όπου τα ΜΜΕ λειτουργούν στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς.
- Η δημόσια ελληνική τηλεόραση, παιδί της επτάχρονης δικτατορίας, συνδέθηκε από την πρώτη στιγμή με την λογοκρισία και με όλα τα άλλα δεινά της περιόδου εκείνης. Από την άλλη, η ιδιωτική τηλεόραση εγκαθιδρύθηκε στην Ελλάδα de facto πριν από την υιοθέτηση σχετικού νομικού πλαισίου. Η δυσκολία της αναδρομικής ανατροπής του καθεστώτος ανομίας που επικράτησε, σε συνδυασμό με την έλλειψη πολιτικής βούλησης για αποτελεσματική εφαρμογή των σχετικών κανόνων δικαίου, κατέστησαν ιδιαίτερα δυσχερή την αποκατάσταση της νομιμότητας στον τομέα αυτό.
- Οι μεγάλες συγχωνεύσεις στον χώρο των ΜΜΕ, που πραγματοποιήθηκαν ήδη από την περασμένη δεκαετία, έχουν καταλήξει στη μονοπώληση της αγοράς της πληροφόρησης από κολοσσιαίες επιχειρήσεις, μετρημένες στα δάκτυλα. Οι άρχοντες της πληροφόρησης κερδίζουν χρήματα, κατευθύνοντας τις καταναλωτικές και κοινωνικές συμπεριφορές, με βάση πρότυπα που αναπαράγουν τις αξίες της αγοράς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση των ΜΜΕ από τον προορισμό και την κοινωνική αποστολή τους: την αμερόληπτη και όσο γίνεται αντικειμενική πληροφόρηση του πολίτη. Η συμπεριφορά του συνόλου των ΜΜΕ υπαγορεύεται πλέον από την γραμμή που θα υποδείξει ο ιδιοκτήτης, σύμφωνα με τα συμφέροντα τα οποία εξυπηρετεί, και επίσης από τις πιέσεις των διαφημιστών και

διαφημιζομένων.

Στο βιβλίο περιγράφεται διεξοδικά και η ισχύουσα κατάσταση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς τονίζεται πως:

- Στα μέσα της δεκαετίας του '80, παράλληλα με την τεχνολογική επανάσταση που συντελέστηκε στον τομέα της επικοινωνίας, η κυριαρχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου στην οικονομία και στην πολιτική των ανεπτυγμένων χωρών αμφισβήτησε το κρατικό μονοπώλιο και κάθε αυστηρή ρύθμιση στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων, αλλά και ενθάρρυνε την ανάπτυξη της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης και την απελευθέρωση της διασυνοριακής εκπομπής. Συντελέστηκε, έτσι, μια στροφή της ευρωπαϊκής τηλεόρασης προς την εμπορευματοποίηση, με ευρύτερες επιπτώσεις πάνω στην διάδοση του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των ιδιαίτερων πολιτισμικών φυσιογνωμιών των κρατών/μελών.
- Το Συμβούλιο της Ευρώπης έδινε παραδοσιακά μεγάλη έμφαση στον κοινωνικό χαρακτήρα της τηλεόρασης των κρατών-μελών του και στην έννοια του πλουραλισμού.
- Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός με την ποικιλομορφία του και τον πλουραλισμό του αποτελεί απαραίτητο στοιχείο προσέγγισης των λαών και η προστασία του και προβολή του από τα ΜΜΕ είναι εξίσου σημαντικές με την οικονομική ολοκλήρωση. Η Δημοκρατία, το κοινωνικό Κράτος, τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν κατακτήσεις του εθνικού, δυτικού, δημοκρατικού Κράτους. Η δημοκρατική διακυβέρνηση σε υπερεθνικό επίπεδο μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την σύγκλιση των λαών, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη, τόσο με την διαμόρφωση ενός δημόσιου, κοινού πολιτισμού, όσο και με την ανάδυση της κοινής ιστορικής μνήμης των ευρωπαϊκών λαών.
- Το ζήτημα της ηθικής των ΜΜΕ συνδέεται άρρηκτα με το ζήτημα του πλουραλισμού, της πολιτισμικής αυτονομίας και της δημοκρατίας. Η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό του ηθικοπολιτικού υποβάθρου των ΜΜΕ παρουσιάζεται ολοένα και πιο επιτακτική, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της διαδικασίας πολιτικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης.

Η κα Δελγιάννη υποστηρίζει ότι η δημοσιογραφική δεοντολογία αποτελεί αναγκαία, αλλά μη επαρκή προϋπόθεση της ηθικής των ΜΜΕ στις σύγχρονες συνθήκες. Η δημοσιογραφική δεοντολογία παραπέμπει μεν, εξ ορισμού, στην ηθική ως νομιμοποιητικό θεμέλιο των κανόνων της, αλλά δεν εκφράζει την πολλαπλότητα που